NEDERLAND EN ZWEDEN IN STAATKUNDIGE BETREKKING: DOOR G. W...

G. W. Vreede

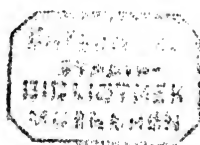

NEDERLAND

EN

ZWEDEN.

Eerste Boek.

BIBLIOTHEK
MÜNCHEN

NEDERLAND EN ZWEDEN

IN STAATKUNDIGE BETREKKING.

VAN

GUSTAAF WASA

TOT

GUSTAAF ADOLF.

(1523—1611).

DOOR

MR. G. W. VREEDE.

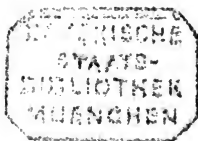
Eerste Aflevering.

UTRECHT,

N. VAN DER MONDE.

1841

VOORREDE.

Sints geruimen tijd bepaalde ik mijne letteroefeningen bij voorkeur tot de kennis van het staatkundig verkeer der Nederlandsche Republiek met vreemde Mogendheden. Dáár toch heeft het voorgeslacht niet minder door schranderheid, beleid en diepe ervaring, dan elders door onwankelbaren moed, door onsterfelijke heldendaden uitgeblonken. En echter, terwijl onze Geleerden, met nooit vermoeiden ijver, de krijgsbedrijven der vooroudere te Lande en ter Zee, of wel Neêrlands roem in Kunsten en Wetenschappen verkondigden, scheen men bijna te vergeten, dat Neêrlands Staatkunde meer dan eens de stoutste ontwerpen van alles overweldigende veroveraars had verijdeld; dat zelfs het Fransche kabinet, die kweekschool der Diplomatie, eeuwen lang de wijsheid der raadslagen van onze Staatslieden had geëerbiedigd. (1)

Met geestdrift voor het schoone onderwerp bezield, waagde ik het, vóór eenige jaren, de verdiensten van onze wakkere Republikeinen in het vak der Diplomatie

(1) »Il n'y a de diplomatie en Europe au dixseptième siècle qui paraisse *égale* à la diplomatie française, que la diplomatie hollandaise.'' Guizot, *Cours d'histoire moderne*, 14 Leçon. (1828).

vlugtig te schetsen. (1) *Die hulde, hoe gebrekkig, vond bijval: men moedigde mij aan, den blik hooger te rigten, en eenmaal als Geschiedschrijver op te treden.*

Doch, van hem, die den zwaren last op zijne schouderen nam, had men regt te verwachten, dat liefde tot de waarheid en zucht naar grondige bewerking van eene zoo grootsche stof hem naar 's Rijks en Provinciale Archiven, naar de Koninklijke Bibliotheek of andere openbare en bijzondere verzamelingen zouden voeren. Eene onafzienbare mijn van handschriften moest zorgvuldig worden bearbeid. Van waar, bij aanhoudende, geheel verschillende bezigheden, de uren van verpoozing tot dien taak? en, hoe tot den bedolven schat toegang te verkrijgen?

Gaarne erken ik het: eene milde ondersteuning viel mij ten deel. Het niet gering bezwaar van mijne verwijdering van alle, tot het oogmerk onmisbare bronnen, werd door de tusschenkomst van den Uitgever van dit werk en de heusche onbekrompenheid van den Heer Vermeulen, *Archivarius van de Provincie Utrecht, met bewilliging van Heeren Gedeputeerde Staten, uit het Archief van dat gewest aanmerkelijk verligt. Hun dank ik het gebruik van eene reeks autenticke afschriften der* Rapporten *of* Verbalen *van Nederlandsche Gezanten, in die wèl bestuurde inrigting bewaard. — Niet minder ben ik mijn' vriend, den Bibliothecaris* Holtrop, *verschuldigd, die, zoowel door aanwijzing van hetgeen de Koninklijke boekerij aan dergelijke staatsstukken bevat, als door mededeeling van enkele derzelve, met toestemming van Zijne Exc. den Minister van Binnen-*

(1) Gorinchem, 1835.

landsche Zaken, mijne onderneming krachtdadig heeft bevorderd. — Ook de Heer J. A. de Zwaan, Cz. Commies-Chartermeester bij 's Rijks Archief te 's Gravenhage, is mij, met voorkennis van den Heer Archivarius Jhr. J. C. de Jonge, in velerlei opzigt behulpzaam geweest. Eindelijk ben ik den Heer Mr. S. de Wind, Vice-President in het Provinciaal Geregtshof van Zeeland, de inzage van eenige andere Verbalen *en de toezegging van meerdere verpligt.*

Zoo verre, wat het raadplegen der handschriften betreft. Doch, hoe naar eisch den tol van dankbaarheid aan mijne weldoeners, den Hoogleeraar Mr. H. W. Tydeman en den Inspecteur-Generaal, Mr. C. van Marle, te betalen, die, inzonderheid de laatste, een heir van gedrukte werken, zoo algemeene en bijzondere Geschiedenissen, als Gedenkschriften en losse, zeldzame Vertoogen voor een' onbepaalden tijd te mijner beschikking hebben gesteld, en daarbij menigen nuttigen wenk gegeven? — Ook de geleerde Delprat en Bodel Nyenhuis bewezen mij door den welwillenden afstand van schaars voorkomende boeken gewigtige dienst.

En nu een woord van de vrucht mijner nasporingen, van de uitgave dezer eerste aflevering. Waarom de rij mijner Bijdragen tot de Geschiedenis der Nederlandsche Diplomatie met Zweden, niet met Frankrijk of Engeland geopend?

Wie de verhandelingen der Heeren Meerman en Falck kent, de eene (1) over den invloed, welken Christiaan II, Koning van Denemarken, Noorwegen

(1) *Verhandel. der tweede klasse van het Kon. Nederl. Instituut*, I Deel, (1818) bl. 1—88.

en Zweden, op de Geschiedenis van ons Vaderland gehad heeft; — *de andere* (1) over den invloed der beschaving van de Nederlandsche Natie op de verlichting van de Noordsche Volken; *wie later het werk las, getiteld:* ***Lodewijk de Geer,*** (2) *aan een' waardigen nazaat van den beroemden Man toegeschreven, zal niet vragen, welke banden Nederland en Zweden vereenigen. Onder het schrijven van dit Voorberigt komt mij de* Histoire des relations commerciales et diplomatiques des Pays-Bas avec le Nord de l'Europe, pendant le XVIe Siècle, — *de doorwrochte arbeid van den Heer* ***Altmeijer,*** (3) *in handen, een treffend blijk, hoe ook de Zuid-Nederlanders de ontwikkeling van dit onderling verkeer aan naauwgezette navorschingen onderwerpen.*

In de Geschiedenis zelve van Zweden zijn eenige opmerkelijke punten van overeenkomst met die der Nederlandsche Republiek. De opkomst, bloei en verval zijn in beide Staten bijna gelijktijdig. Beide ontscheuren zich, ten koste van stroomen bloeds, aan het vreemde dwangjuk en omhelzen het licht der Hervorming: beide handhaven in glorierijken, eindeloozen strijd, hunne bevochten onafhankelijkheid en de vrijheid van denken. Beide hebben Frankrijk en Engeland tot Bondgenooten, Spanje en den Keizer tot openbaren, of bedekten

---

(1) *Gedenkschriften, in de hedendaagsche Talen, van de derde klasse van het Kon. Nederl. Instit.* I Deel. (1817). bl. 251—270.

(2) 's Gravenhage en Amsterdam, 1834.

(3) Bruxelles, 1840. (582 bladz. 8o.) Voor een gedeelte tegenhanger van **Berg**'s bekroonde Verhandeling: *de Nederlanden en het Hanseverbond.* (Utrecht, 1833.)

vijand: gemeen belang maakt hen van den lastigen bewaker der Sond *afkeerig. Met verbonden magt dwingen zij* Christiaan *IV tot een' vernederenden vrede.* — *Beide eindelijk neigen gelijktijdig ten val, uitgeput door een' fellen, reuzen-oorlog te lande: beide, door de gelukster verblind, misbruiken hunne overwinning, en missen hun doel.* (1) *Beide sluimeren den doodslaap in der meest bekrompen Aristocratie: beide, weleer toongevers der Europesche Diplomatie, worden door de kuiperijen van vreemde Gezanten in verderfelijke verdeeldheid onderhouden; en, door naijverige besnoeijing van het Vorstelijk gezag, door onberaden doordrijving van een staatkundig stelsel op den rand des afgronds gebragt, de een van zijne duurgekochte bezittingen in Pommeren en Lijfland, van het dierbaar Finland beroofd, de ander van onwaardeerbare volkplantingen in drie werelddeelen verstoken, vertoonen naauwelijks eene schaduw van voormalige grootheid.* —

Ook het toeval, ik ontveins het niet, heeft mijne keuze bepaald. Tot de handschriften, die mij allereerst ter inzage werden aangeboden, behoorden juist drie Verbalen van zendingen naar Zweden en Denemarken. Twee daarvan behelsden eene levendige voordragt van den toestand, waarin Gustaaf Adolf *den Troon besteeg, en hoe hij aanvankelijk de diep geslagen wonden heelde. Ik zag zijn' te weinig gekenden Vader, den grooten* Karel, *door het penseel van den bekwamen* Haga *getrouwelijk afgemaald: ik hoorde door onze Ambassadeurs, veertien jaren vóór den heldentogt naar Duitschland, de uitstekende hoedanigheden van den nog grooteren zoon, den edelen* Gus-

(1) Karel XII. — Slag bij *Denain* en vrede van *Utrecht.*

taaf, in stille bewondering vermelden: in den loop van mijn onderzoek, werd ik met de nieuwste Duitsche geschriften betrekkelijk dien onvergelijkelijken Koning, met de voortreffelijke Geschiedenis van Zweden van Geijer gemeenzaam: met vreugde merkte ik op, hoe uit het Zweedsch Archief de staatkundige handelingen met Nederland werden opgehelderd; hoe de diensten, door de Republiek aan het afgelegen Rijk bewezen, de innige verbindtenis, die zóólang tusschen beiden heeft bestaan, door het nageslacht worden herdacht; hoe Zweden zelf een voornaam deel zijner letterkundige en maatschappelijke beschaving, de uitbreiding zijner welvaart en allerlei takken van volksvlijt, handel en scheepvaart, aan Holland's zonen toekent; ja, hoe Gustaaf Adolf, Maurits bloedverwant en bewonderaar, als een voedsterling van Holland kan worden beschouwd, en de hervormingen in het krijgswezen, in land- en zeemagt (1) gedurende zijne regering tot stand gebragt, gedeeltelijk aan Hollandschen invloed verschuldigd zijn.

Waarom zoude ik het verbergen? het dacht mij niet voegzaam, Vaderlandsche Geschiedenis van vreemdelingen te leeren. Ik voedde de hoop, dat wederkeerig onze Archiven het buitenland dienstig zouden zijn; dat nog eenige vergeten trekken van moed en vrijheidsmin, van doorzigt en standvastigheid de luisterrijkste bladen van onze Jaarboeken met heller glans zouden bestralen.

Ik stel mij voor, de staatkundige betrekkingen met Zweden vooreerst tot den Troons-afstand van Chris-

---

(1) Verg. mede Mr. J. C. de Jonge, *Gesch. van het Nederl. Zeewezen*, I Deel, bl. 501.

tina te vervolgen, welke gebeurtenis met den, voor de Republiek zoo nadeeligen vrede van Westminster, *nagenoeg in het eigen oogenblik plaats greep. (1) Het is daarna mijne meening, op gelijke wijze den stand der Nederlanden tegen over Frankrijk en Engeland tot het aangeduid tijdstip te ontvouwen. De verbreking van den draad des verhaals is niet willekeurig. — Sedert den Westphaalschen vrede leefde de Republiek in spanning met Frankrijk: weldra barstte een onverzoenlijke krijg met Engeland uit. Zweden, te magtig geworden, sloeg den klaauw in het weerloos Denemarken: (2) Nederland verhoedde de verdelging, doch verloor zijn' Bondgenoot. Zoo had dan bijna gelijktijdig de vriendschap met Zweden, met Groot-Britannië en Frankrijk een einde. Ziedaar derhalve een geschikt rustpunt.*

Wat, ten slotte, de uitgave van dit geschrift bij Afleveringen, aangaat: ik was die mijnen Uitgever verpligt. Sints eenige maanden ligt het Eerste Boek afgedrukt. De druk van het Tweede, door onvermijdelijke nasporingen in 's Rijks Archief vertraagd, gaat langzaam voort. Ook ben ik den deelnemenden ijver der bevorderaars van dezen arbeid eenig blijk schuldig, dat hunne medewerking niet ijdel was. — Zoodanige uitgave heeft daarbij niets ongewoons, en kan, door de tijdige uitlokking van nuttige mededeelingen, misschien wel van Gezantschapsberigten of andere staatsstukken, die nog heden bij enkele familiën of onder kundige beoefenaren der wetenschap berusten, — de be-

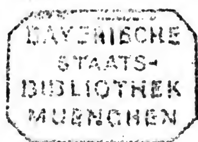
(1) A. 1654.

(2) Onder Christina's opvolger, Karel Gustaaf.

werking van het Geschiedverhaal grootelijks begunstigen. — Niets toch schaadt dier zamenstelling meer, dan het gebruik, als bijlage, *van hetgeen reeds in den tekst had moeten opgenomen zijn, althans der oplettendheid van den Schrijver niet had behooren te ontglippen.*

Gorinchem, Januarij
1841.

NEDERLAND EN ZWEDEN.

VAN GUSTAAF WASA TOT GUSTAAF ADOLF.

(1523—1611.)

Eerst na de vestiging van beider onafhankelijkheid, traden de Vereenigde Nederlanden en Zweden in geregelde, staatkundige betrekking. Zoo lang Zweden onder het vernederend juk der Denen zuchtte; zoo lang het telkens den afgezworen Dwingeland, Christiaan II, te bestrijden had, en later, te midden van bloedige, binnenlandsche tweespalt, het Protestantismus zoowel, als de zelfstandigheid van het Rijk en de regten zijner ingezetenen tegen Sigismund en zijne Polen moest handhaven, konde het bezwaarlijk met afgelegen gewesten verbindtenissen van eenigen duur of gewigt aanknoopen, — allerminst met het fel geteisterd, hulpbehoevend Nederland. Vreemde heerschappij

en wreede gewetensdwang, nevens de eigenbatige inzigten der Hanzesteden en het ontzag voor den Koning van Denemarken, beheerscher der Sond, stuitten ook dáár alle innige toenadering. Aan den schoonbroeder van Christiaan II, Keizer Karel V onderworpen, had Nederland zich van alle deelneming aan de rustelooze aanslagen van den onttroonden banneling tegen Zweden en Denemarken niet immer kunnen onthouden. Sedert veroverde het, met stroomen bloeds, zijne onafhankelijkheid en de vrijheid van denken. — Maar, veertig jaren verliepen, vóór het twaalfjarig Bestand getroffen werd, en de aan tallooze rampen en gevaren ontkomen Republiek ruim genoeg konde adem halen, om den rustigen, staatkundigen blik naar die Noordsche mogendheid te rigten, wier heldhaftige tusschenkomst, twintig jaren later, onder den grooten Gustaaf Adolf, Europa's evenwigt zoude herstellen.

Het was voor den vader van dien edelen vorst, voor Karel IX, jongsten zoon van Zweden's verlosser, den eersten Gustaaf Wasa, bewaard, Nederland naauwer aan zijn rijk te verbinden. Het voorbeeld, door Gustaaf Wasa zelven gegeven, was, naar het schijnt, gedurende de heillooze twisten, na den dood van dien wijzen Koning, onder zijne zonen ontstaan, niet geheel in vergetelheid geraakt, maar zweefde den schrandersten zijner kinderen voor den geest.

Reeds in 1526, naar Zweden's geschiedschrijver, Geijer, in korte woorden meldt, sloot

Gustaaf een handelsverdrag met de Landvoogdes der Nederlanden, Margareta. (1) Het register van Hollands Advocaat, Aert van der Goes, behelst deswege eenige merkwaardige bijzonderheden. Wij zien daaruit, dat Mr. Symon, Pensionaris van Leiden, door de Staten van Holland naar Bremen werd afgevaardigd tot uitwisseling der ratificatien (» *Reversael brieven*") van het Bestand, tusschen de gezanten van den Koning en rijksraad van Zweden, en de Landen van Braband, Holland, Zeeland en Friesland in 1525 gemaakt. (2) Wij zien, dat, volgens de bewering van den Advocaat, de Zweden, » boven allen natien begeerden te comenscepen mitten landen van herwerts over;" maar tevens, dat de Hollanders de voordeelen van zoodanigen handel en verkeer niet minder waardeerden. Immers, de Advocaat had in last, bij de Landvoogdes aan te houden, (3) dat het tweejarig bestand mogt » geconverteert worden in een *eeuwige pays*," onder wederkeerige verpligting, ter verhoeding van schade, tot tijdige oorlogsverklaring een half jaar te voren. Wij zien eindelijk, dat de Advocaat zelf met Mr. Symon naar *Verden* (» *Waerden*") ging, vier mijlen van *Bremen*, om de eerst gebrekkige uit-

---

(1) *Gesch. Schwedens von* Erik Gustav Geijer, II. B. s. 85. (Verzameling van Heeren en Ukert.)

(2) *Register* A. 1526, pag. 24–26.

(3) » Te solliciteren an myn G. V."

wisseling der ratificatien van het verdrag tot stand te brengen. (1)

Hierbij bleef het niet. Gustaaf Wasa stemde zoo zeer in met den wensch der Hollandsche Staten, dat in 1527 zijn gevolmagtigd gezant, Olaus Magni, broeder van den Aartsbisschop van *Upsal*, naar Nederland kwam, met oogmerk, om aldaar een duurzaam verbond te treffen. (2) Hij werd met behoorlijke eer, en op eene onbekrompene wijze ontvangen. Naïf en karakteristiek merkt 's lands Advocaat aan: » 'Tes » beter tien, twintich, dertich ponden grooten » te coste doen, dat hy (» den Oratoer") her ge- » commen es, dan dat men daerwaerts over in » Zweeden zeynden soude tot groote costen, » moeyten ende periclen." Ook bij deze onderhandeling was de Pensionaris van Leiden, nevens

---

(1) De bekrachtiging der stad *'s Hertogenbosch* ontbrak, en aan de Rentmeesters bewester en beooster Schelde moest van der Goes schrijven, dat die zaak » oock hertelicken » roerde den Lande van Zeelant."

(2) Van der Goes, *Register*, 8 Julij 1527, bl. 41: » Eerst op te articulen getogen vuyten brief van den Coninck » van Sweeden, omme te maken een grondelicke bestant » ende *vaste aliantie* mit desen landen van herwaerts over, » overgebracht by Meester Olaus Magni, Orateur ende » volcomen macht hebbende van den Coninck ende 't Rycx- » raedt van Zweeden." De gezant was een geleerd man, in vervolg van tijd zelf Aartsbisschop, schrijver der *Historia de Gentibus Septentrionalibus, earumque diversis statibus, conditionibus, moribus.* Romae, 1555. Geijer, *Gesch. Schwed.* I. 190; II. 225.

den Advocaat en Mr. Andries van Amsterdam, werkzaam. Op 's lands kosten trokken zij naar *Gent*, om de Zweedsche voorstellen, onder enkele wijzigingen, bij de Landvoogdes te ondersteunen. Voor het geval van vredebreuk, begeerden zij de waarschuwing zes maanden te voren, op den voet, bij het verdrag te bepalen; zij verlangden vrijdom voor den aanvoer van zout en sommige andere koopwaren, (1) de vaststelling van loods- en konvooigelden, en van de plaats, waar men loodsen en konvooischepen zoude vinden; verder, het regt van koop en verkoop op dezelfde plaats en tijd, als de Zweden of hunne meest begunstigde bondgenooten, met de bevoegdheid tot aanstelling van zoodanige factoren en lasthebbers, (2) als zij tot bevordering van den handel raadzaam zoude achten, zonder beperkt te zijn in het getal der schepen, welke zij naar de aangeduide Zweedsche havens wilden afzenden.

Zoo veel was er den Hollanders aan gelegen, de

(1) In 1526 kwamen, in een oogenblik van groote duurte, schepen uit Holland aan, met zout, wijn en laken bevracht. Met de tijding dier aankomst, sprak Gustaaf den zijnen weder moed in het lijf. Geijer II. 47. Later ontving men uit Nederland veel lijnwaad, specerijen en suiker; — ook zijde. T. a. p. II. 122.

(2) » Factoren en *Liggers*'' zegt v. d. Goes, *Register* A. 1537 p. 41, » om te coopen ende, vercoopen.'' Kiliaen v. Liggher: » hospes assiduus, diversor, ad tem» pus commorans.''

vrije scheepvaart in de Oostzee, de » seylage in » Zweedenryck," uit te breiden. (1) Dan, het blijkt niet, welk het gevolg dier bij de landzaten zoo welkome zending van Olaus Magni geweest zij. Het register van 's lands Advocaat zwijgt omtrent den verderen loop der onderhandelingen; — en, is het tractaat geteekend, men heeft het althans, zooverre bekend, in geene gedrukte verzameling opgenomen. (2) Wat hiervan zij, het tweejarig bestand van 1525 schijnt in zijne werking te hebben voortgeduurd, tot grievenden spijt der naijverige *Lubecksche* kooplieden, die de Hollandsche mededinging op de Oostzee herhaaldelijk belemmerden, (3) en zoo gaarne geheel hadden uitgesloten. (4) In 1532, tijdens de vruchtelooze onderneming van Christiaan II tegen zijne verloren rijken, hadden zij bijna hunnen baatzuchtigen wensch bereikt, we-

(1) Van der Goes, *Register* A. 1535 p. 242: » sonderlinge *Hollant*, 't welck gefondeert es op te zeylage en » de *Oostersche vaert.*"

(2) De *Index Chronologicus* van den beroemden Kluit spreekt zelfs niet eens van het bestand van 1525 of 1526. Naar de verzekering van v. d. Goes, *Register*, A. 1526 p. 29, berustte er onder Mr. Albrecht van Loo » een » kiste, roerende *de saken van Oosten.*" De Advocaat werd gelast, die kist te » recouvreeren ende alle stucken » byeen te leggen;" daaronder, de ratificatien van gemeld bestand.

(3) Velius, *Chron. v. Hoorn*, bl. 238 volg.; 241 volg. 250.

(6) Geijer, *Gesch. Schwed.* II. 85.

gens de hulp, door onze landgenooten aan den ongelukkigen Koning verstrekt. Doch, de verzoenende tusschenspraak van Gustaaf; de ontschuldiging van het gedrag der Hollanders door de Landvoogdes, maar tevens hare ernstige bedreiging van met de geduchte magt van Spanje de belangen van Holland te zullen voorstaan, bij monde van Henrick Willemsz. van Haarlem aan Frederik I. van Denemarken overgebragt, die, nog wankelend op zijn' nieuwen troon, den ongelijken strijd niet zal hebben durven uitlokken, wendden het gevaar af, en de uitsluiting werd weldra opgeheven. (1)

De goede verstandhouding, welke sedert door het vermaard erftractaat van *Spiers* tusschen Karel V, als Heer der Nederlanden, en Christiaan III, Koning van Denemarken, terug keerde; de daarbij voor den Nederlandschen handel zoo matig berekende heffing der tolregten in de Sond; het behoud van den vrede tusschen de Noordsche Staten, maakten eene innigere verbindtenis met Zweden overbodig. Het verschil der heerschende Godsdienst, de afhankelijke toestand der Nederlanden, en de naauwe staatkundige betrekkingen van Gustaaf tot Frans I, Karel's diep beleedigden en naar wraak dorstenden vijand, stonden daarbij in den weg. Inmiddels wakkerde de scherpzinnige Wa-

(1) Verg. Velius, *Chron. van Hoorn*, t. a. p. Zie het *Register* van v. d. Goes, A. 1532 p. 177 volg. 180—183, 189 volgg., en Geijer, t. a. p.

sa den handel tusschen Zweden en Holland aan (1), en trachtte hij, door de bevrachting van eigen schepen, den tusschenhandel der Hanzesteden allengs te vernietigen. Op zijn voetspoor werden nu de vreemde waren in Frankrijk, Spanje, Engeland en Nederland uit de eerste hand aangekocht (2), en het trotsche *Lubeck*, dat zich beroemde, Zweden een' Koning te hebben gegeven, en in den gevaarvollen aanvang van Gustaaf's regering van dat geschenk een onvoorzigtig misbruik had gemaakt, betreurde te laat zijne dwaling.

Bepaalden zich, onder het mannelijk bewind van Zweden's bevrijder, de betrekkingen van dat rijk met Nederland tot een vrij levendig verkeer van beider ingezetenen, hoe zoude onder de wispelturige regering van Gustaaf's eerstgeborenen, den rampzaligen Erik XIV, te midden van schrikbarende slagtingen, aan een bestendig, staatkundig verbond tusschen die verwijderde Mogendheden te denken geweest zijn? Hoe ware dat verbond mogelijk geweest, bij de algemeene verarming en uitputting, terwijl een waanzinnig vorst, te zwak om zijnen broeders en een' woeligen Adel het hoofd te bieden, zijne

(1) Geijer, II. 121 zegt stellig, dat het bestand van 1526 in 1551 hernieuwd werd.

(2) Over den handel tusschen Nederland en Zweden, zie Bor, *Oorspronk der Nederl. Oorlogen*, II. Boek, fol. 68. XIX. B. fol. 530, XX. B. fol. 658, volgg. XXI. B. fol. 740, 783.

onderdanen prijs gaf aan de onmenschelijke zegepraal van Russen en Denen, en ten laatste zelf het jammerlijkst offer werd der eerzucht van een' verfoeijelijken broedermoorder? (1) Hoe ware het mogelijk geweest, onder het geweldig, maar toch weifelend bestuur van dien broedermoorder zelven, den verachtelijken Johan III., meer dan half Katholijk en tot Spanje overhellende, die, door Jezuitische raadslieden omringd, (2) de instellingen van zijn' onsterfelijken vader in Staat en Kerk sluw, maar vreesachtig poogde te ondermijnen, en allerwege zamenzweringen zag, nu eens van den betreurenswaardigen Erik, zoo lang hij dezen in den afgrijsselijken kerker het leven liet, dan weder van den anderen broeder, den jeugdigen, dapperen en bij het volk geliefden Karel? Hoe zoude zulk een Vorst eenige neiging hebben gevoeld tot Spanje's afvallige onderzaten, tot de, op leven en dood, voor het genot van burgerlijke en Godsdienstige vrijheid strijdende Nederlanders? Maar ook Zwe-

---

(1) Erik XIV en Johan III waren echter halve broeders.

(2) Duplessis Mornay, *Mém. et Corresp.* (*Paris*, 1824) T. II. p. 282: »Voyant les pratiques que les jésuites font avec le Roy de Suede.'' *Instruct. du Roy de Navarre au Sieur de Ségur.* Zie vooral ook Geijer, II. 220 volg. In dat zelfde jaar 1583 moet evenwel Hendrik van Navarre zoowel aan Johan, als aan Hertog Karel geschreven hebben: »ad promovendam in ecclesia Dei concordiam et retundendos Romani Antichristi conatus.'' Geijer, II. 276. Johan regeerde van 1569 tot 1592.

den, zoowel als Nederland was hulpbehoevend, en het laatste, dat de onveranderlijke bevestiging der voordeelen van het *Spiersch* verdrag (1) te bedingen had, moest Zweden's standvastigen belager, den zoo al niet volstrekt Spaanschgezinden, ten minste der nieuwe Republiek weinig gunstigen Koning van Denemarken, geen' aanstoot geven.

Het was derhalve te vergeefs, dat Willem I. in den jare 1571 Jonkheer Diederik Sonoy, Herman van der Meere en Johan de l'Escluse tot Johan III. afvaardigde, om voor de hagchelijke worsteling tegen Alva's beproefde krijgslieden eenigen onderstand in schepen, geschut en buskruid af te smeeken (1). Bijna twee maanden lang onder allerlei uitvlugten opgehouden, door Koning Johan tot zijnen broeder, Hertog Karel van Södermanland, door dezen tot den Koning verwezen, verwierven zij voor de deerniswaardige Nederlanders niet eens de vergunning van Schotsche of Duit-

---

(1) Nog honderd jaar later, bij het verdrag van Christianopel, (13 Aug. 1645) moest Denemarken, op den rand des verderfs gebragt, de verbindende regtskracht van het Tractaat van *Spiers* (gesloten 23 Mei 1544) erkennen. Zie Art. 2. van eerstgenoemd verdrag, en het *Verbael gehouden by de Heeren de Witt, Schaep, Sonck ende Andree (ac) van de besoignes by deselve als extraordinaris Ambassadeurs aen de Croonen van Sweeden ende Denemarken gedaen*, zedert 10 *Mey* 1645. (M. S. Prov. Utr. Archief.) Over het *Spiersch* Tractaat verg. men Wicquefort, *Hist. d. Prov. Un.* L. I. p. 32 (uitg. van 1719.)

sche huurlingen in Zweden aan te werven, noch zelfs de stellige toezegging van het gebruik der reede van *Elfsborg*, als noodhaven. — Maar, nog zuchtte Erik in de droevige gevangenis; nog waren de wonden niet geheeld, door den burger-oorlog en de overwinningen der Russen en Denen in het hart des Rijks geslagen; — nog dreigde een nieuwe krijg met Rusland, en leefde men in geschil met Polen (2). — Dadelijken bijstand konde dus ook de welmeenende, ijverige Protestant Karel niet verleenen, al had de goede wil bij den Koning niet gefaald. Johan's ijdel aanbod tot bemiddeling bij Philips II., omtrent wien hij zeide, oude verdragen te moeten eerbiedigen, ziedaar alles, wat de dringende aanzoeken onzer Gezanten bij de vreemde gunstelingen, Pontus de la Gardie en Charles de Mornay, Heer van *Varennes*, opleverden. Mag men den naauwgezetten Bor gelooven, zoo verhaalden zij, uit Mornay's eigen mond te hebben verstaan, dat ten Hove van den ligtvaardigen Johan bedrog en ongestadig-

---

(1) Verg. het omstandig verslag bij Bor, V. B. fol. 334—540. (uitg. van 1679). Zie mede Groen van Prinsterer, *Archiv. de la Maison d'Orange-Nassau*, T. III. p. 397. Verder Bor, XXIV. B. fol. 179 en 290.

(2) Geijer, II. 210, 213. Er waren er, die Johan's weigering toeschreven aan den invloed van Hertog Magnus van Saksen. Denkelijk Magnus III. van Saksen-Lauenburg, 's Konings zwager. Bor, VI. B. fol. 357.

heid aan de orde waren. — Was althans het laatste gebrek duidelijk gebleken, eenige jaren daarna, waarschuwde Aldegonde uit Duitschland tegen een' onverhoedschen aanval van Zweden aan de zijde van Amsterdam, in het voordeel van den Spanjaard (1). Doch, ook hier had Hertog Karel zijne geheel verschillende bedoeling aan den dag gelegd, en het voorstel der landing in Noord-Holland afgeslagen (2).

Het verdient opmerking, dat Koning Johan, weinige maanden vóór hij ten grave daalde, in den eindeloozen oorlog tegen de Russen gewikkeld, op zijne beurt gedrongen werd, zich met eene, nagenoeg gelijke bede tot datzelfde Nederland te keeren, als die, welke hij onmeedoogend had verworpen. — Een twintigjarig tijdvak had van de zwervende Watergeuzen, die, op Willem's gebod, het Zweedsche rijk, als »den woorde Gods toegedaen," (3) broederlijk ontzagen, eene Mogendheid gemaakt. De dagen der vreemdelingschap, van Anjou en Leicester waren voorbij. Oldenbarneveld en de veelbelovende Maurits waren reeds toen in Europa welbekende, roemrijke namen.

»In desen jare (1592), schrijft Bor, (4) is

(1) Brief van Marnix, uit Kaiserslautern, van 26 April 1578, bij Bor, XII. B. fol. 952.

(2) Karel kwam in 1578 en 1579 naar Duitschland, en huwde er de beminnelijke Maria van de *Pultz*, dochter van Keurvorst Lodewijk VI. Geijer, II. 246.

(3) Bor, V. B. fol. 289.

(4) XXIX. B. fol. 608.

in den Hage gekomen eenen genaemt Doctor **Theophilus Homodei**, Ambassadeur van de Koninklijke Majesteit van Sweden, hebbende brieven van credentie (1) aen de Heeren Staten Generael der verenigde Provintien van den Doorluchtigen Furst Hertoge **Carel** Erffurst van Sweden, Hertoge van Sudermanien, broeder van **Johannes** Konink van Sweden, en versocht dat hy alhier soude mogen aennemen een Regiment Nederlandse soldaten, tot koste van de Krone of Konink van Sweden, om te gebruiken tegen de Muscovijter, daer mede hy in oorloge was. De Heeren Staten Generael, hoewel sy daerin eerst groote swarigheden maekten, hebben eintelijk daerin geconsenteert, welverstaende dat hy niemand soude mogen in dienst nemen, die in actuelen dienst van de Heeren Staten waren, of deselve met aenbiedinge van groter gagien uit de Staten dienst locken: deselve **Theophilus Homodei** hadde ook particulier schrijvens van den voorsz. Hertog **Karel**, die alsdoe in den name van sijnen broeder den Konink alle saken des Rijx en bysonder den oorloge genoegsaem regierde, aen Jonker **Willem van Blois** geseid **Treslong** Heere van den Oudenhoorn en Pitgam, gewesen Admirael van Zeeland, doe ter

---

(1) Volgens berigt van den Heer Commies-Chartermeester J. A. **de Zwaan**, Cz. berusten de geloofsbrieven van Hertog **Karel**, ontvangen 6 April 1592, en het antwoord der Staten-Generaal van den 7den dierzelfde maand, al nog in 's Rijks Archief.

tijd wonende op 't huis te *Swieten*, omtrent een klein uur buiten Leiden, en heeft deselve Theophilus Homodei, uit kracht van sijne credentie en particulier instructie, gehandelt met den voorsz. Jonker Willem van Blois geseid Treslong, dat hy als Generael over een Regiment van sijne Maj. soude dienen, belovende hem voor sijn maentlijk tractement en gagie van 1000 Carolus guldens, dewelke terstond souden ingaen, mits dat deselve Treslong hem soude behulpig wesen tot lichtinge van 't selve volk, gelijk hij dede, en hebben de voorsz. Treslong grote en excessive kosten gedaen so tot sijne eigene toerustinge, ook hebbende dagelijx syn huis en tafel vol gasten van de aengenomene Capiteinen en officieren van den Oorloge, als ook van denselven Doctor Theophilus Homodei, so heeft ook denselven Ambassadeur tot uitvoeringe van sijnen last eenige duisenden guldens van node gehad alhier te Lande, daer hij geen credijt hadde op te lichten, en heeft oversulx op den 23 Mey 1592 opgelicht van eenen Bruyn de Feyter de somme van 4000 gulden, en den 4 Junij daer na noch van eenen Jan Gerritsz. Burger tot Dordrecht 2000 guldens, en den voorschreven Treslong verwilligt hebbende, dat hy daervoren borge soude worden als principael te betalen, de eerste somme binnen 6 weeken en de twede binnen een maend, mits betalende intresse tegen 12 ten honderd met de kosten en schaden, heeft hy deselve pennin-

gen ontfangen, en geimployeert tot uitvoeringe van sijnen last en commissie, en om het volk van Oorloge over te senden na Sweden. Treslong hadde tot sijn Overste Luitenant van dat regiment gemaekt Jonker Charles van Sweveele, die daermede na Sweden gereist is; dan de Heere Treslong, de welke borge geworden was voor de opgelichte somme voorschreven, siende dat hy niet werde bevrijt, en dat den voorsz. Ambassadeur boven sijne beloften vertrocken was, is in Holland gebleven, en in rechte betrocken sijnde voor den Hove van Holland, alwaer hy gecondemneert sijnde op te leggen en te betalen de voorsz. opgenomene penningen met de intresse van dien en kosten: is hy daerna komen te sterven, en sijne kinderen hebben alle 't selve moeten voldoen, en hoewel daerna eenige penningen betaalt sijn, door assignatie van eenige *kogelen* die tot Amsterdam lagen, so is om deselve te bekomen meer onkosten gedaen, dan den ontfang van dien mocht bedragen, sulx dat de soon van den voorsz. Treslong noch ettelijke duisenden ter sake van dien is pretenderende."

Schenkt het eene aangename gewaarwording, dat, terwijl de vijand nog in het land stond, de Nederlandsche Staten het verledene vergaten en geene wedervergelding gebruikten, het kan geene verwondering baren, dat het te leurgesteld vertrouwen van den grijzen zeeheld en Zweden's benarde toestand, in de eerstvolgende jaren,

van eene eigenlijke verbindtenis met dat Rijk afschrikten. — Sints het afsterven van den kloeken Gustaaf, bijna gestadig door beslissende omwentelingen geschokt, in bloed en rouw gedompeld, was, bij den dood van den onwaardigen Johan, wederom het tijdstip dáár der hernieuwing van die beroeringen, welke den Staat in zijne grondvesten deden beven. — Doch, die ommekeer moest de grondslag zijn van Zweden's aanstaande grootheid: hij gaf den doodsteek aan het Pausdom; breidelde de magt van een' te lang overmoedigen Adel; bevorderde het aanzien van burgerij en boerenstand door de ontwikkeling der nijverheid en opdelving van de schatten der aarde, en verhief een' Vorst tot den troon, die, in meer dan één opzigt met zijn' tijdgenoot Hendrik IV te vergelijken, de weldoener zijner onderdanen werd. Die Vorst was Gustaaf's voortreffelijkste zoon, Karel IX, wiens verdiensten meer in dankbaar aandenken zouden leven, ware hij niet door den nog grooteren Gustaaf Adolf overschaduwd.

Karel behoort tot dien rei van Koningen, welke men gewettigde overweldigers noemt, omdat zij, met afzwering van den natuurlijken Regent, aan de vrije opdragt der Stenden hunne kroon verschuldigd zijn. Oom van den Pausgezinden Sigismund III, Koning van Polen, tevens Koning van Zweden, aan zijn' vader Johan opgevolgd, heet hij bij de voorstanders van zijn' verdreven neef niet zelden Dwinge-

and (1), met hetzelfde regt, waarmede die Koninklijke balling als de *onverwinnelijke* wordt afgeschilderd. (2)

Manhaftig, krachtvol, streng gebiedend, niet vrij van wreedheid, maar verlicht en regtvaardig, was hij een noodzakelijk hersteller der orde, en heeft hij, die onder Eriks regering zóó vele hoofden had zien vallen, aanspraak op toegevendheid, ook dáár, waar men van zijne onverbiddelijke strafoefeningen huivert. De tijden, waarin men staatkundige misdaden met den hals boette, schijnen allengs te verdwijnen; maar men verge niet van Karel, wat nog in Vorsten der XIX[de] eeuw voor grootmoedigheid geldt, terwijl het veeleer doorzigt aanduidt en invloed van denkbeelden, uit het brein van edele vernuften ontsproten (3).

Rijk door eene dertigjarige ervaring, Heer van een uitgestrekt Hertogdom, en reeds, bij het leven van Sigismund's vader, Hoofd der Protestantsche partij, was Karel, toen de jonge Koning van Polen den troon besteeg, de eenige hoop van de groote meerderheid der Zweedsche Natie. Op hem, wiens arm op het slagveld, wiens wijsheid in den Raad aan Gustaaf Wa-

(1) »Sueciae Tyrannus." Opdragt der *Epist. Select. Lipsii Centur. quinta Miscell. postuma.*

(2) Opdragt der *Epist. Select. Lipsii Cent. IV. Miscell. postuma:* »Sigismundus Rex invictissimus."

(3) Corneille, Cinna, Acte IV. Scène III: »Une tête coupée en fait renaître mille."

sa hadden herinnerd, hield zij het oog gevestigd. Ruw en gemeenzaam in zóóverre, dat hij met den bijnaam van *Boerenkoning* werd bestempeld, met den inborst, zwakheden, zeden en gewoonten van den Landaard grondig bekend, was hij alvermogend door zijn beleid in de staatsvergaderingen. Tegen die uitstekende, gevaarlijke hoedanigheden van den Hertog van Södermanland had Sigismund niets over te stellen dan zijne onbedrevenheid en voorbarigheid, zijn dweepziek Katholicismus, de onvoorzigtige bekeeringzucht zijner Jezuiten, zijn vreemdelingschap in Zweden, en den ingewortelden, onderlingen afkeer der beide volken, over welke hij den schepter voerde. Vond Sigismund steun in eenige verstrooide leden des Adels, Karel was magtig door de liefde der Gemeente, de kern van den Staat.

Europa, zoo lang uitsluitend door den strijd der Nederlandsche Republiek tegen Spanje geboeid, wendde beurtelings den aandacht (1) naar de nieuwe worsteling in het Noorden. — Karel en Sigismund streden lang met afwisselend geluk. Werd de laatste door zijne verbindtenissen met het huis van Oostenrijk, door Rome

(1) Buzanval schrijft aan Duplessis-Mornay uit 's Hage, 18 Sept. 1598. (*Mém. et corresp. de* Duplessis-Mornay, T. IX. p. 159.) »Nous avons ici nouvelles de Suede d'une grande bataille qui se seroit donnée entre l'oncle archiduc Charles et le nepveu, roy de Pologne, qui l'auroit perdue." etc.

en Spanje aangevuurd, (1) Karel vond deelneming in de harten der Protestanten, en zocht heul bij zijne geloofsgenooten in Nederland, Duitschland, Engeland en Frankrijk, op hunne hoede, gelijk hij, voor het eeuwig dreigend schrikbeeld der »Spaansche en Jezuitische praktijken."

Raadpleegt men de Geschiedschrijvers en briefwisseling der kundigste, minst bevooroordeelde Staatslieden van dien tijd, men ziet daaruit, hoe het buitenland de talenten en regtschapenheid van Karel IX erkende. (2). Te naauwgezet, om aan den onstuimigen wensch des Volks te gehoorzamen en eene roofzuchtige hand aan de kroon zijns neefs te slaan, leed het eene reeks

---

(1) Sigismund was eerst met Anna, later met Constantia, beide Aartshertoginnen van Oostenrijk, gehuwd. Gebhardi, *Geneal. Gesch. d. erbl. Reichsst. in Teutschl.* II. B. s. 488, 490.

(2) Zoo schreef de geleerde Fransche Gezant Bongars den 28 Sept. 1599 uit Frankfort aan de Hertogin van Rohan: (Duplessis-Mornay, *Mém. et corresp.* T. IX. p. 292.) »Ce prince (Karel,) est en tres bonne reputation entre les gens de bien, sage, magnanime, modeste, religieux, aimé au pays. Il a eu des ambassades pres de ces Princes (de Evangelische Duitsche Vorsten,) depuis pour leur faire voir la justice de ses actions, et les pryer d'envoyer leurs ambassadeurs pour assister au jugement que le Senat du royaulme en debvoit faire pour apres proceder à ce qui est porté par les loix et coustumes du royaulme, c'est-à-dire que j'entends à l'élection d'ung nouveau roy, la quelle ledict duc (Karel) semble poursuivre pour ung *frère* dudict roy de Pologne." (Sigismund).

van jaren, vóór hij den titel van Regent, krachtens het Besluit der Stenden, met de Koninklijke waardigheid verwisselde. — Nog aan den eindpaal van het leven bleek zijne zeldzame belangeloosheid en eerbied voor het erfregt. — Er is hiervoren van zijne overeenkomst met Hendrik IV gewaagd. Was het hem niet vergund, eene even schitterende rol op het wereldtooneel te vervullen, men vergelijke Zweden's afzondering van het overig Europa, Zweden's diepe armoede en gebrek aan hulpbronnen, met de zoo voordeelige ligging van het, door de Natuur beweldadigd Frankrijk. Schier aanhoudend door Denemarken, Rusland en Polen bestookt, tusschen die vijandelijke naburen bekneld, en in de uitbreiding van handel en scheepvaart belemmerd, had Karel, zonder eenige medewerking, in het, door den felsten burgerkrijg vanéén gereten Zweden niet minder wonden te heelen, dan de Ligue aan het schoone Frankrijk had toegebragt. Karel stond alleen, waar een Sully, een Bellièvre of Villeroy, Hendrik met al den schat hunner grijze, veelzijdige ondervinding behulpzaam waren; Karel worstelde, van het eerste tot het laatste jaar zijner regering, met de dringendste behoefte aan geld, onontbeerlijk tot het onderhoud zijner legers en vloten, te midden van den oorlog, welken drie vijanden te gelijk, met erfelijke bitterheid, tegen het uitgeputte Rijk voortzetten; Karel had vreemde huurlingen voor dien oorlog noodig, ter-

wijl Hendrik aan zijne Franschen den vrede mogt schenken, maar tevens over een talrijk, eergierig volk gebood, gereed om den ridderlijken Vorst allerwege op het veld der overwinning te volgen.

Het was die dubbele behoefte aan geld en manschap, welke tot nieuwe onderhandelingen tusschen Zweden en de Nederlanden leidde. Het scheen echter, dat Treslong's misrekeningen en de schaarsche betaling *in natura* den Republikeinen in het geheugen lagen. De Gezanten Jacob Hylde en Johan Nielson, die ten jare 1599 uit Engeland herwaarts overstaken, en uit Karel's naam het voorstel deden tot eene »goede Alliantie en Traffyck, (1) — aenbiedende thien duysent Man ses maenden langh in der Staten dienst t'onderhouden, doch *versoeckende* nu *datelyck* gheholpen te worden met eenigh kryghsvolck, ende sonderlyck met oorloch-schepen ,'' vertrokken zonder bepaald besluit. De Staten antwoordden beleefdelijk; maar, zegt van Reyd, »dit verbondt was hun te verre ontlegen ende hare lasten binnen Lants

(1) Van Reyd, *Hist. d. Nederl. Oorlog.* XVI. B. fol. 406. Bor, XXXVI. B. fol. 563 en van Meteren, *Nederl. Hist.* XXI. B. fol. 414 *b.* noemen den tweeden Gezant Johan Milsen. — Naar hetgeen mij de Heer Commies-Chartermeester J. A. de Zwaan, Cz. medegedeelt, is het antwoord der Staten-Generaal in dato 14 Junij 1599 nog in 's Rijks Archief aanwezig, en heet de Gezant aldaar Jehan Nielson.

te swaer." Blijkbaar was, onder het aanbod van Alliantie, de vraag om hulp te weinig bemanteld. De nog onzekere beklimming van den Troon door den Hertog van Södermanland kan ook, voor een gedeelte, de sluiting van het verbond hebben belet (1). — Vreesde men, zonder voldoenden waarborg voor de teruggave van het voorschot, aan het arme Zweden een' onderstand te verstrekken, misschien was men te regt beducht, dat de vergoeding zoude achterblijven, indien Sigismund er in slaagde, zijn gezag te herstellen, of wel een zijner zonen Koning werd. Had niet weleer Sigismund's Vader, Johan III, zich van de schulden van Erik XIV ontslagen, onder voorwendsel, dat Zweden daarbij niet gebaat was? (2).

Hoe het zij, Karel bevestigde zich meer en meer, en herhaalde, eenige jaren daarna, Koning geworden, zijne poging. Men stond hem althans toe, voor den oorlog in Lijfland krijgsvolk in

---

(1) Grotius, *Hist. Lib.* VIII. in fine: »At Carolus Sudermanniae Dux, — regium diu nomen evitans, et aliis tamen nominibus vim usurpans, cum societatem Ordinum ultro ambiret, *dilatus*, quia opem in praesens implorabat, *spes ipsi incertae*, regnum pauper et longe positae vires."

(2) Toen de Nederlandsche Gezanten Ao. 1571 eenige hulp in schepen verzochten »op hetgene dat men de koopluiden schuldig" was, antwoordde Koning Johan, »dat de schuld van Coning Erich syne Majesteits voorsaet gemaekt was tot *verderffenisse* van den Landen en niet tot vorderinge." Bor, V. B. fol. 337.

Holland aan te werven (1). Maar vruchteloos deed hij andermaal, bij gelegenheid der vredehandeling met Albert en Isabella, het naauw verband opmerken, hetwelk, zijns inziens, tusschen de zaak der Staten en de zijne bestond. Immers, hadden de Hofjonker Jöns Nilsson en de Geheimschrijver Augustinus Cassiodorus in 1608 den last, te ontvouwen, hoe Karel's belang inderdaad dat van alle Mogendheden en Vorsten was, die het Paapsche bijgeloof en Spanje's heerschzucht bestreden. Kwam de vrede tusschen Nederland en Spanje tot stand, zoo verzocht de Koning, daarin te worden begrepen, en hield hij, door der Staten tusschenspraak, op de bemiddeling van Spanje aan, tot beeindiging van den oorlog met Polen; want die oorlog, beweerde hij, zoowel als de strijd tusschen Nederland en Spanje, werd voor de Godsdienst gevoerd. — Werd het integendeel geen vrede met Spanje, zoo bood Karel aan, de Staten, tegen vrijen uitvoer van zout, jaarlijks met duizend man voetknechten en ruiterij te ondersteunen (2).

---

(1) Grotius, *Hist. Lib.* XVI. (Ao. 1607). v. Meteren, fol. 538 *d.* »Dies sondt hy in Hollandt in October (1607) syn Gesanten, om aldaer twaelf Vaendelen Krygsvolck op te lichten, nieuwe ofte oude, en totte betalinge op Amsterdam wisselbrieven gesonden voor ontrent 40,000 Daelders.''

(2) Verg. het berigtschrift der Gezanten bij Geijer, *Gesch. Schwed.* II. 352. In het Nederlandsch Rijks Archief

Dan, hetzij dit aanbod den Staten weinig met Zweden's middelen dacht te strooken; hetzij men stellig vertrouwde op den goeden afloop der vredehandeling, en het niet oorbaar scheen, door de inmenging der Zweedsche en Poolsche verschillen, de reeds zoo moeijelijke onderhandeling met de Aartshertogen te verwikkelen; hetzij men te wel begreep, dat geene bemiddeling van Spanje den eigenzinnigen Sigismund, wiens Koninklijken trots en hoovaardige grootspraak de Nederlanders vroeger hadden leeren kennen (1), tot afstand der kroon van Zweden zoude overreden, — de Republiek liet zich zóóverre met Karel's belang niet in. — Tot zijn' spijt, zag hij Frankrijk, Engeland, zelfs het gehate Denemarken en de Keurvorsten van Brandenburg en de Paltz, als Bondgenooten, ter bijwoning der vredehandeling uitgenoodigd, terwijl men hem voorbijging. — Niet gretiger nam men het nieu-

---

schijnt, volgens de berigten van den Heer de Zwaan, geen staatsstuk tot die zending betrekkelijk, te berusten. Iöns Nilsson van 1608 komt mij overigens voor, dezelfde te zijn, als de gemelde Johan Milsen of Jehan Nielson van 1599.

(1) Zie het verslag van het belagchelijk Gezantschap van Paulus Dyialyn, A. 1597 bij van Meteren, *Nederl. Hist.* XIX. B. fol. 356*a*; Grotius, *Hist. Lib.* VI; van Reyd, XIV. B. fol. 304 volg. Wicquefort, *l'Ambass.* L. I. Sect. 14 merkt aan: »Dzialinsky ne se seroit point exposé aux affronts qu'il—receut, s'il eust bien examiné son instruction devant que de s'en charger.''

we voorstel op, in het volgend jaar door zijn' Gezant Melchior van Lare overgebragt. Men wees het af, als onuitvoerlijk (1). — Intusschen moesten al die aanzoeken den weg banen tot eene meer vriendschappelijke verstandhouding, en zoude, nog vóór het einde van Karel's regering, eene onbeduidende omstandigheid, in het tijdverloop van eenige weken, meer bewerken, dan hetgeen Karel jaren lang zoo geduldig had beproefd.

Sedert geruimen tijd hadden de Hollandsche kooplieden de vaart en toevoer naar Karel's vijand, Sigismund en zijne Polen, ook onder konvooi der Deensche oorlogschepen, zonder ontzag voor de Zweedsche zeemagt, voortgezet. Reeds in 1599 hadden de Staten zich bij den Hertog van Södermanland, wegens het gebruik van sommige koopvaardijschepen door Sigismund, verontschuldigd (2). Nu vielen eindelijk twee schepen, verdacht, naar het door Koning Karel belegerd *Riga* bestemd te zijn, in handen der Zweden, en werden prijs gemaakt. De reeders of eigenaars beweerden, dat de bestemming eene geheel andere was, en besloten,

(1) Als d'executie is buyten alle apparencie, ende niet practicabel." M. S. *Rapport der Legatie naar Zweden*, van Cornelis Haga. (*Prov. Utrechtsch Archief*). A. 1610. Van Lare kwam naar Holland in Sept. 1609.

(2) Grotius, *Hist. Lib.* VIII in f. »Excusato quod naves quaedam Batavae injussu publico Sigismundo sui usum praebuissent.''

door een bekwaam gelastigde, die op hunne kosten, maar op naam en met geloofsbrieven der Staten-Generaal, tot Karel IX zoude reizen, hun eigendom te doen opvorderen. De keus viel op den schranderen, ondernemenden en nog jeugdigen Advocaat, Mr. Cornelis Haga, geboortig van *Schiedam*, gewoon aan het verkeer buiten 's lands, toen reeds met lof bekend, later beroemd als der Staten eerste Orator of Ambassadeur te *Konstantinopel*, en, na een dertigjarig Gezantschap, President in den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland. De Staten billijkten de benoeming, en Haga, van een berigtschrift Hunner Hoog Mogenden voorzien (1), verliet *Amsterdam* den tienden Februarij 1610, bereikte *Kopenhagen* den eersten Maart daaraanvolgende, en veertien dagen daarna, Karel's verblijf, *Nyköping*. (»*Niecoppen*.")

Men lette op de dagteekening van Haga's zending. Een jaar was sedert de sluiting van het twaalfjarig Bestand verloopen. De Aartshertogen hadden niet alleen persoonlijk, maar ook in naam des Konings van Spanje, met de Vereenigde Nederlanden gehandeld, als met vrije Landen, op welke zij niets eischten. Geene nederige Agenten, maar aanzienlijke Ambassadeurs vertegenwoordigden de Republiek in Frankrijk,

---

(1) In dato 28 Januarij 1610. v. Meteren, XXXII. B. fol. 609 *c*.

Engeland en het fiere Venetië. De rijkdommen van het Oosten vloeiden naar Holland over, en klonk de roem der dapperheid van Maurits tot alle oorden door, niet minder eerbiedigde men Oldenbarneveld's wijze, vredelievende Staatkunde. Haga kwam dus naar Zweden, als afgevaardigde van een' krachtvollen Staat, met de bewustheid van het reeds groot vermogen zijns Vaderlands, maar tevens overtuigd, dat dit nog hooger zoude klimmen, naarmate men zonder dwaze zelfverheffing, zijne bronnen van welvaart in stilte vermeerderde, zijne staatkundige en handelsbetrekkingen uitbreidde, en zich bescheiden aan Europa's Koningen aansloot. Alleen derhalve, waar het betaamde, sprak hij, in mannelijke taal, de edele vrijmoedigheid van den Republikein uit, en liet, in andere gevallen, den toon dalen. Merkwaardig zijn de bijzonderheden, welke de menschkundige Haga in het naauwkeurig verslag van zijn wedervaren mededeelt. In ongekunstelde eenvoudigheid stelt hij ons de Vorsten in hun spreken en bedrijf zóó levendig voor, dat men meent in hun hart te lezen, en het ten minste, bij de overweging van zijn verhaal, niemand bevreemden kan, hoe uit de onbeteekenende gebeurtenis, welke hem naar Zweden voerde, eerlang eene innige toenadering tusschen zijn Vaderland en de Noordsche Mogendheid moest ontstaan.

Haga vond het Rijk voortdurend gewikkeld in den oorlog met Polen, bepaaldelijk wegens het

bezit van Lijfland. Die met Denemarken dreigde van dag tot dag, op nieuw uit te barsten. Bloedige partijschappen verwoestten het onmetelijk Rusland, en Karel voedde de stoute hoop van zijnen jongeren zoon tot Grootvorst te verheffen. Reeds drongen Zweedsche krijgsbenden in het midden van Moscovië door (1): nog tijdens Haga's verblijf, kwamen Moscovische Gezanten, met de moedige voorslagen naar Zweden. — Doch, die uiterlijke glans verblindde het scherpziend oog van onzen Nederlander niet. Hij deed hulde aan Karel's onvermoeide zorg voor het welzijn zijner onderdanen; hij doorgrondde, wat Zweden worden kon, maar ook, wat er vereischt werd, om verouderde kwalen te genezen. — Bij het klein Gemeenebest vergeleken, was het groote Rijk uitermate zwak.

Bij Haga's komst, lag de zestigjarige Koning ziek aan de jicht. De vijftienjarige Gustaaf Adolf verleende den Gezant gehoor in de afwezigheid zijns Vaders, en reikte hem »seer vrundelyck de handt." Het was tot hem, dat Haga zijn vertoog, ter verkrijging der teruggave van de verbeurdverklaarde schepen en lading, in Latijnsche taal rigtte; een vertoog, over welks inhoud sedert, in afzonderlijke bijeenkomsten van 's Konings raadslieden met Haga, werd geredetwist. Vooral handelde onze Gezant met Doctor Jacob van Dyck, later

(1) Geijer. II. 349, folgg.

door zijne herhaalde Gezantschappen naar Holland, en als vriend van Hugo de Groot, Daniel Heinsius, Scriverius en Janus Rutgersius vermaard, — volgens Brandt, »een groot liefhebber en recht waerdeerder der geleerdtheyt." (1) — Door tusschenkomst van dezen Raadsheer beijverde hij zich, 's Konings misnoegen over enkele, voor dien Vorst aanstootelijke uitdrukkingen in het vertoog te matigen.

Want, zegt Haga, »de Coninck vertoornt — nam qualyck de dreigementen van Uwe Ho. Mo., menende S. M., dat hem daerinne te na was gesproocken;" en zeker, waren de woorden der Staten ernstig en veelbeteekenend genoeg, om een' Vorst van minder opvliegende geaardheid,

---

(1) *Hist. der Rechtspleging van* Oldenbarneveld, fol. 68; Grotii Poemata, p. 274. Z. verder over J. van Dyck, *Leven en sterven van* Oldenbarneveld, bl. 322; van Meteren, *Ned. Hist.* fol. 622 *d.*; Dudley-Carleton, *Lettres et Négotiat.* III. 302, 308. In de *Vita* Joannis Rutgersii *ab ipso conscripta*, noemt die dankbare geleerde zijnen begunstiger »Vir et honoribus et Virtute Summus, Jacobus Dykius Eques, Salneccae atque Soutevenae dominus." (Nicol. Heinsii Poemata, Lugd. Bat. 1653, p. 214). Onder de schoonste gebouwen van 's Gravenhage telt Bor, (IX. B. fol. 675) »het rykelyk en wel verciert Hof van den Heere Meester Jacob van Dyk, Raed en Ambassadeur Ordinaris van den Doorluchtigen Conink van Sweden, (Gustaaf Adolf,) staende seer playsierig in 't Zuiden van den Hage, op 't eerste inkomen van Delft af in den Hage op 't water," enz.

dan Karel, van de zijde van eene opkomende Republiek hinderlijk te zijn. (1)

Op zijne beurt dreigde de Koning, in zijne gramschap, met de uitrusting eener vloot van zestig oorlogschepen, »om te gebruycken jegens de Hollanders *principalyck*, en al de anderen, die na desen op *Riga*, ende andere plaetsen van S. M. vianden souden voornemen te vaeren."

De Zweedsche zeemagt was niet onaanzienlijk. Haga bezigtigde, onder andere, het schip *Mateloos* of *Sans Pareil*, onder Koning Johan gebouwd, groot over de twaalfhonderd last. — Dan, onze Gezant nam het vermoeden van voorbedachtelijke beleediging weg; toonde aan, hoe zijne Meesters wel genoodzaakt waren, hunne onderdanen te beschermen, wanneer men bij de weigering van alle redelijke voldoening volhardde, en de Koning kwam tot bedaren. — Vriend van regt en billijkheid, ontsloeg hij een der beide schepen, met de lading: het andere hield hij vol, naar *Riga* bevracht te zijn, maar beloofde, het vraagpunt der teruggave aan een nader,

---

(1) Men oordeele: »Deinde Matas sua clementissime secum perpendet, (quodsi forte praeter spem et fidem tam justae petitioni minus satisfiat,): An non dictis et Illustrissimis et Potentissimis Dominis Ordinibus muneris et officii ergo necessitas incumbet, adversus ea (quae dixi) *talibus aliis mediis uti*, qualia ipsi ad defensionem fidelium subditorum suarum Provinciarum *contra vim tam manifestam, tamque graves laesiones convenire* existimabunt." Verg. Haga's M. S. Rapport.

onpartijdig onderzoek te zullen onderwerpen. — Ook bleek de Koning, na de eerste opwelling van ligtgeraaktheid, niet ongenegen, de voorwaarden van den vrijen handel der Nederlanders op *Riga* met Hun Hoog Mogenden te regelen.

Nog altijd, zegt Haga, was Karel er gevoelig aan, niet, »beneffens andere Cooningen ende Princen, tot de voorgaende vredehandeling met Spanje beroupen te syn, als aen wiens vrintschap ende macht op de Oostzee S. M. acht niet *minder* gelegen als aen de Con. M. van *Denemarcken*, ende andere Duytsche Vorsten tot de voorgeschreven handelinge beroupen."

Hier straalde de wrok tegen Christiaan IV, Koning van *Denemarken*, door. Haga, die thans bij den hersteldon Vorst gehoor had verkregen, trachtte te vergeefs, Karel tot eene kalmer stemming jegens zijn' nabuur te neigen, en schetste het behoud der eendragt tusschen de Noordsche Monarchen als noodwendig af, om het evenwigt tegen de »Jesuitische en Pausgezinde practycquen" te handhaven. — Maar, de grijze Vorst gaf zich in hoonende uitvallen en smaadredenen tegen zijn' jongeren mededinger toe, die kennelijk den toeleg smeedde, om, terwijl Karel zich met Lijfland en de eerzuchtige ontwerpen omtrent Rusland bezig hield, den naauwelijks gebluschten krijg weder, heller dan ooit, te ontsteken.

»Alhoewel hy (dus brak Karel, volgens Haga, schamper en verachtend tegen Christiaan

uit,) oorsaecke souckt om jegens myn te oorloogen, siende met meer andere sware saecken soo in *Moscovie* als *Lieflandt* geimpescheert te syn, nochtans (gebruyckende dese woorden,) *Ick pas op hem niet:* Denemarcken is maer een handtvol Landts ende een *onbyt* voor myn, knippende met syn vinger in de lucht, ende seggende, Ick acht hem *dat* niet."

Hier, waarlijk, herkent men den *Boerenkoning.* Maar ook, was onder die schijnbare kleinachting spijtige magteloosheid verborgen. Eenige maanden later, stond de Deen in het hart des Rijks.

In een aangenamer licht verschijnt Karel, met zijne schoone en kloeke Gemalin, Christina van Holstein, en hunne veelbelovende kinderen, als Haga ons de eenvoudige zeden en gulle ontvangst van het Zweedsche Hof beschrijft. Wie heeft dien dreigenden Koning niet lief, als hij »slaende op syn rappier, ende syn eene hant ende oogen opwaerts ten hemel hevende," met de Koningin, Prinsen en Prinsessen aan zijne zijde, ter eere van den Nederlandschen Gezant, de gezondheid van Prins Maurits instelt, en geestdriftig uitroept: »Syn Excellentie Graeff Mauritius, myn Coosyn, is de braeffste ende valereuste Capiteyn van de werelt?"

Wie denkt niet met Haga in het vertrek der minzame Koningin te zijn, die hem, den afgevaardigde der Republiek, naast Haar »met

gedeckten hooft" eene plaats had ingeruimd, — als, na vriendelijken kout en spel met den grooten Gustaaf Adolf en Prinses Katharina, Karel's dochter uit een' eersten echt, » den tyt van scheyden gecoomen synde," de Koningin, in edele ongedwongenheid, den Gezant den Duitschen dronk toebrengt, en daarna het glas aan de Prinses overhandigt, om onzen Nederlander eveneens eere te doen? Wie gelooft niet der geestige stiefmoeder op het woord, dat Haga » liever van haer Hoogheyt, de jonge Prinses, dan van Haere Maj. soude drincken?"

Wij zijn nog niet aan het einde van Haga's karakteristieke verhalen. Nog ééne maal wordt hij tot de Koningin toegelaten, en wederom komt de Duitsche dronk voor.

» Hiermede ick," schrijft Haga, » myn willende retireren, heeft haer Maj. geseyt, dat wy van discoureren nu souden moogen *drooge lippen* gecreegen hebben, ende belast, dat men eerst een glas met wyn soude haelen. Twelck gedaen zynde, ende aen den Prins Gustavus gegeven, heeft myn tselve toegedroncken op de gesontheyt van Syn Excellentie ende het glas daerna overgelevert. Twelck ick, by haer Maj. de Cooninginne geroupen, ende al lachende daertoe geweyncket (1) zynde, wederomme aen haer hoocheyt vroutge (2) Catharina toegedroncken heb,

(1) Gewenkt.
(2) Fräulein.

de Coninginne seggende, dat sy de gesondtheyt van syn Excellentie (Prins Maurits,) die van weegen syn Vrouw Moeder (Anna van Saksen,) oock verwant, ende haer hoocheydt in bloede een graet verder als haer Maj. was bestaende, most drincken.'" Hetgeen de Vorstin, al bloozende (» met een roode verwe,") deed.

Men ziet, Haga wist zich tamelijk goed naar den toon van het Zweedsche Hof te voegen. Zeker was, bij zoo veel afkeer van alle *étiquette*, die taak niet moeijelijk, en vindt men, in hetgeen hij wegens de Koningin vermeldt, de burgerlijke Vorstin terug, die, huishoudelijk, als weleer Penelope, hare Hofdames gestadig aan den spin- en weefstoel plaatste. (1)

Gewis lag er eenig inzigt in de meer, dan gewone onderscheiding, met welke men Haga vereerde. Die beminnelijke Koningin toch, zoo gemeenzaam jegens onzen Nederlander, wordt algemeen als eene strenge, trotsche Vorstin afgemaald, die het haren grooten zoon Gustaaf Adolf, naderhand wel eens moeijelijk maakte (2). Karel, niet minder hooghartig, en zoo dikwerf door de Staten-Generaal met koelheid bejegend, kon zich inderdaad door het verledene weinig genoopt vinden, een' eenvoudigen lasthebber van

---

(1) Geijer, *Gesch. Schwed.* III. s. 4.

(2) Geijer, III. 4, 94, 118. Gfrörer, *Gesch. Gustav Adolphs*, (*Stuttg. u. Leipz.* 1837.) s. 113. Zij stierf den 8 Dec. 1625.

belanghebbende kooplieden, wien men alleen, om beter te slagen, met eene staatkundige waardigheid had bekleed, zóó voorkomend te ontvangen. — De banden des bloeds en geloofs tusschen de Huizen van Nassau en Wasa waren zóó sterk niet, dat zij op de betrekkingen tusschen Nederland en Zweden van beslissenden invloed konden zijn. Maar, toch was Koning Karel een warm bewonderaar van Maurits. Reeds vroeg hoorde zijn edele zoon, uit den mond der vreemde krijgslieden in Zweedsche soldij, den lof van den Prins van Oranje, en zweefden Nassau's doorluchtige bedrijven den jongeling naijverig voor den geest (1). Onder de leiding van zijn' geleerden en liefderijken vader, had Gustaaf Adolf het voortreffelijkst onderwijs genoten, en zich, nevens andere talen, het Hollandsch eigen gemaakt. Karel had steeds behoefte aan Nederlandsche manschap: hij had ook Nederlandsche volkplanters noodig, welke hij, op de verleidende voorwaarden van vrijheid van Godsdienst, en vrijdom van lasten en tollen voor den tijd van twintig jaren, naar het afgelegen Zweden lokte. Zij werden er stichters van Gothenburg, de tweede stad des Rijks (2). Karel,

(1) Geijer, III. 3. Over Gustaaf's letteroefeningen z. men ook Arckenholtz, *Mém. concern. Christine, Reine de Suede*, T. I. p. 4. suiv. Amsterdam, 1751. 4o.

(2) Geijer, II, 344; III. 85. Van Meteren, fol. 623 *d.* zegt, dat de kolonie bestond uit ongeveer 100 huisgezinnen van Hollandsche visschers. » Welcke colonie seer

die zoo veel had gedaan, om zich met de Vereenigde Nederlanden op een' voet van Bondgenootschap te stellen; die, arm aan de eerste noodwendigheden des levens, arm aan volk en aan geld, met Polen en Russen in strijd, de gevolgen van eene vredebreuk met Denemarken minder, dan ooit konde berekenen; die, op zijn' gevorderden leeftijd, meestal ziek en afgemat, met bekommering dacht aan Zweden's toekomst en het lot zijner gemalin en kinderen, mogt deze gunstige gelegenheid niet verwaarloozen. Hij ontving den Nederlandschen afgevaardigde op eene wijze, welke dezen en ook de Staten-Generaal te zijnen voordeele moest stemmen.

Misschien lag er almede iets meer dan hoffelijkheid in het verlangen der Koninklijke stiefmoeder, dat Prinses Katharina op het welzijn van haren Neef Maurits zoude drinken. Die Neef en zijn broeder, Frederik Hendrik, waren beide ongehuwd, beide Protestant, en de Prinses was zoo jong niet meer (1), of men had reeds twaalf jaren te voren, in 1598, van hare

---

streckte tot nadeel van de croone van Denemercken, en van de Tollen van syn strate de Sont, en begonste te visschen en Trafficqueren, om dat veel schepen van Hollandt om de Tollen te schouwen (mijden,) daer begonnen aen te varen met hun waren, ende van daer voeren voorts 't Landt deur, ende venten die in Sweden.'' *Gothenburg* toch lag aan de Noordzee.

(1) Volgens v. Meteren, *Ned. Hist.* (A. 1611 in fine) was zij geboren den 19 Nov. 1584.

echtverbindtenis met Hertog Hendrik van Rohan gesproken. Een' geruimen tijd was tusschen Frankrijk en Zweden over dat huwelijk onderhandeld. Geijer wil, dat Karel, niettegenstaande de voorspraak van Hendrik IV, het sluiten van dien echt hebbe ontweken (1), en welligt zijn aan den liefhebbenden vader, die van zijne magt een hoog denkbeeld had, 's Hertogen aanzoek en uitzigten bij nadere overweging, minder geëvenredigd voorgekomen aan het verhevener standpunt en de billijke verwachtingen zijner dochter. Doch ook de Moeder van den Franschen Hertog had, wegens de inkomsten der Zweedsche Vorstin, zorgvuldig berigten ingegewonnen, en scheen, in den aanvang ten minste, in hare geldelijke berekeningen te leur gesteld, met de voorgeslagen vereeniging niet blind ingenomen (2). Zoo was dan die zaak afge-

---

(1) II. 319. *Responsum*, in dato 14 Mei 1602. Bij Duplessis-Mornay, *Mém.* T. IX. p. 198 suiv. vindt men, onder den voorbarigen titel: *consentement donné par le Prince* Charles *au mariage de sa fille avec le vicomte* Henry de Rohan, een' brief van Karel aan de oude Hertogin van Rohan, gedagteekend prid. Id. Novemb. anno 1598.

(2) Bongars, de beroemde uitgever der *Gesta Dei per Francos*, meldde den 28 Sept. 1599 aan de Hertogin van Rohan: » La Suede n'est gueres pecunieuse. — Les filles du Roy Gustave ont eu 100,000 thalers en mariage, qui sont ung peu plus de 200,000 livres.'' Waarop de Hertogin aan Mornay den 30 October schreef: » Je crains que ceste recherche ne soit asses advantageuse pour meriter d'en avoir

sprongen, en kan de Koningin een huwelijk met een' der dappere zonen van den onsterfelijken Willem I voor » Vroutge Catharina" wenschelijker geoordeeld hebben. — Wat van die gissing zij, de Prinses werd sedert de echtgenoot van Paltzgraaf Johan Casimir en stond, uithoofde van hare uitnemende hoedanigheden, in bijzondere achting bij haren jongeren broeder, Gustaaf Adolf. Zij was het, die, na den dood des grooten mans, de kindschheid van de onvergelijkelijke Christina, het wonder en raadsel harer Eeuw, met moederlijke teederheid verpleegde, en wier heldhaftige zoon, Karel Gustaaf, later, tot Europa's verbazing, ten gevolge van Christina's vrijwilligen afstand, onder den naam van Karel X, Koning van Zweden werd.

Wij laten de beschrijving der uiterlijke plegtigheden van Haga's ontvangst, die van zijne uitstapjes naar Stockholm en Upsal en van de merkwaardigheden, welke hij bezigtigde, aan den naauwkeurigen van Meteren over. Het was dezen eigen, zich in de mededeeling van dergelijke bijzonderheden te verlustigen (1). Jammer, dat de tijd onzen Gezant niet toeliet, Zwe-

---

importuné le roy comme on a faict. J'ai receu la response de M. de Bongars, dont je vous envoye copie. Vous verrés par là que ce n'est pas chose bien propre à gens necessiteux comme nous." *Mém.* de Mornay, t. a. p. p. 292, 297.

(1) *Nederl. Hist.* XXXII B. fol. 609, 610.

den's zilver- en koperbergen te gaan zien, en vooral dáár, of in de smederijen en gieterijen, Karel's werkdadigen ijver, zijne verdiensten jegens Zweden's burgerij en boerenstand naar eisch te leeren kennen. Haga zegt ons niet, en ook zijn taak bragt het niet mede, hoe Karel de regtspleging hervormde en er aan dacht, de geheele wetgeving te verbeteren; hoe hij aan het krijgswezen eene nieuwe inrigting gaf, en de kracht der Natie door de instelling eener landweer verdubbelde; hoe hij Adel en Geestelijkheid beide in bedwang hield, en in godgeleerde schriften, den Aartsbisschop van Upsal zegevierend wederlegde; hoe hij den bloei van het hooger onderwijs trachtte te bevorderen, en zelf niet slechts bekwaam Godgeleerde, maar ook Geschiedschrijver en Dichter was. Haga vond den *grooten* Karel (1) niet meer, wiens ijzeren wil en helder verstand Zweden hadden herschapen: hij zag een' afgeleefden grijsaard, die alleen in de uitdrukkingen van toorn of vreugde het vuur van vroegere jaren verraadde (2).

Intusschen ontleenen wij gaarne aan Haga's verslag de volgende belangrijke aanteekening: » Ick heb op denselven tyt mede verstaen, onder

(1) Zoo werd Karel nog lang na zijn' dood in *Wermland*, zijn voormalig Hertogdom, genoemd. Geijer, II. 252.

(2) In 1609 had Karel een' aanval van beroerte gehad. Geijer, II. 350. Gfrörer, s. 101.

andere discourssen, hoe dat op den voorgehouden Rycxdach aen de Con. Mat geconsenteert was een generale hooftschattinge over de geheele Coninckrycken van Sweeden, waervan men de collectie was doende, wesende alsoo geordonneert, dat alle burgers ende boeren in Sweeden, mannen oudt over de vyfthien jaeren, souden contribueren extraordinarie yder een Sweetschen daelder, waerdich alhier 32 stuyvers, ende de vrouwen yder een halven gelycken daelder. Synde in de Coninckrycken van Sweden, behalven de steeden ende Adelycke hooven, genumereert ontrent *achtthien dalffhondert duysent boere hoffsteeden.* Men seyt, — voegt Haga daarbij, — dat de Con. Mat deze schat vergadert, om off by avontuyre syn zoon den Prins Gustavus nae de doot van zyn Mat. eenige swaricheyt int Ryck jegens hoop ende toevertrouwen mochte voorkoomen, dat de Cooninginne ende syn hoocheyt daermede haer mochte beschermen. 'T welck is de presumptie van veele sonder eenige seeckerheyt."

Karel was werkelijk de eerste, die, door eene juiste opmeting der landerijen, den grondslag leide tot eene behoorlijke verdeeling der lasten (1). Van daar, dat ten tijde van Haga's verblijf in Zweden, het getal der hofsteden heeft kunnen bekend zijn. Is in het verslag van onzen Gezant geene misstelling, zoo schijnt nogtans de

(1) Geijer, II. 347.

begrooting overdreven, eensdeels, wat de bevolking, anderdeels, wat het bedrag der heffing betreft. Wel is waar, rekende men nog onder Karel's regering, na aftrek van het aandeel van Hertog Johan van Oost-Gothland, meer dan 2500 hofsteden tot de erfgoederen van Gustaaf Wasa (1); maar, vergelijkt men Haga's opgaaf met de elders geboekte maandelijksche opbrengst der Zweedsche steden, zoo ziet men zich gedrongen, de naauwkeurigheid van zijne schatting te betwijfelen (2).

Het is noodeloos, zich in het onderzoek te verdiepen omtrent de gegrondheid der vermoedens, welke Haga vermeldt, zonder die te bevestigen. De oorlog met Russen en Polen en de spanning met Denemarken eischten evenwel te zware opofferingen, om niet veeleer te gelooven, dat 's Konings naaste zorg op het dadelijk gevaar gerigt was. Het onweder, hetwelk van de Deensche zijde dreigde, zie daar wat Karel beangstigde, als voorzag zijn onheilspellende geest, hoe somber zijn roemrijk Bewind zoude eindigen. Ook de jeugdige Kroonprins deelde die bekommering.

» Discourerende, zegt Haga, met den Prins Gustavus van de saecke van Moscovië ende Denemarcken, die my seyde, hoe dat de Con. Mat. van Groot-Brittangie (Jakob I) ende Uwe

(1) Geijer, II. 110.
(2) Z. Gfrörer, s. 113. (Bijlage A.)

Ho. Mo. tusschen syn Heer Vader ende den Coninck van Denemarcken wel souden moogen *intercederen*, ende groote authoriteyt hebben, om vruntschap te maecken."

Haga verliet Zweden, en werkelijk traden de Vereenigde Nederlanden, een jaar later, als bemiddelaars in het Noorden op. In den zomer van 1610 was wederom een statelijk Gezantschap te 's Gravenhage verschenen, hetwelk Karel IX nog gedurende Haga's verblijf, in de maand Maart van datzelfde jaar, naar Frankrijk, Engeland en de Republiek had afgevaardigd (1). Karel koos een gelukkig oogenblik, toen hij den lastbrief zijner Ambassadeurs ontwierp, maar konde niet voorzien, dat de verraderlijke dolksteek van Ravaillac de gedaante van Europa in weinige weken zoude veranderen. —

Alom toch was de staatkundige wereld, door den twist over de erfopvolging in Kleef en Gulik, de treurige voorbode van den dertigjarigen krijg, sedert het jaar 1609 in beweging geraakt. Te vergeefs hadden zich de geschilvoerende Vorsten van Brandenburg en Neuburg wegens de gemeenschappelijke regering bij voorraad verstaan: het heerschzuchtig Huis van Oostenrijk wilde ook den Aartshertog Leopold de voordeelen van het bestier der nalatenschap verzekeren, en de bezorgdheid van het Protestantismus steeg ten

(1) Geijer, II. 352; van Meteren, fol. 622 volgg. (Berigtschriften van 19 en 24 Maart 1610.)

top. Nu dacht men het tijdstip geboren, om met vereenigde kracht, de Spaansche heerschappij te verpletteren. Het heen- en weêrreizen van Gezanten had geen einde. Geheel de Protestantsche Unie van Duitschland, Nederland, Engeland, Zwitserland, zelfs Denemarken, (1) knoopten met Hendrik IV onderhandelingen aan, en schaarden zich onder zijne banieren. Ook Savoije en Venetië poogde men in het harnas te jagen, en stoute verwachtingen koesterde men van het misnoegen in het noordelijk Italië, in Stiermarken, Karinthië en het immer woelig Bohemen. Met ongeduld verbeidde men het sein tot den algemeenen oorlog, en de, weleer zoo voortvarende Hendrik, de Held van *Coutras* en *Ivry*, scheen velen te langzaam, ja zelfs te weifelend en laauw. Men vreesde, dat hij zoude afvallen (2). Ten laatste echter was alles gereed. De tijd en plaats der ontmoeting van de verbonden legers waren beraamd; reeds deinsden som-

---

(1) De Nederlandsche Ambassadeur te Parijs, François van Aerssen, schreef aan Mornay den 13 Maart 1610: » Le roy d'Angleterre offre quattre mille hommes pour la deffense des princes possedans: (Brandenburg en Neuburg) celui de Danemarck en faict autant à son exemple." (*Mém. et corresp.* de Dupl. Mornay, T. XI. p. 2.)

(2) Van Aerssen schreef den 29 Jan. 1610 aan Mornay: (*Mém. et corresp.* T. X. p. 529.) » J'ai opinion que le roy se porte plus à la paix que jamais" En den 13 Maart daaraanvolgende: » Les intéressés se hastent; il n'y a que le roy, qui est plus lent que les aultres."

mige Staatslieden voor het geweld van den schok terug, dien zij zóó vurig en met al den ijver der Godsdienst hadden voorbereid (1), toen een verfoeijelijke sluipmoord de verreziende oogmerken van Frankrijks edelsten Koning op eenmaal verijdelde.

Het was op hunnen togt, dat de Zweedsche Gezanten die ontzettende maar vernamen. De luide juichtoonen der Protestanten gingen in droevige rouwklagt over. Wel werden Hendrik's maatregelen door het Regentschap in Frankrijk niet terstond en in allen deele verlaten: de sterke aandrang der Bondgenooten liet dit niet toe; maar, in stede van het magtig leger, hetwelk door een' krijgshaftigen Vorst bezield, de wet had moeten voorschrijven, trof slechts eene zwakke bende in Kleef en Gulik, onder het bevel van een' Maarschalk, met de Nederlandsche troepen te zamen: van de vernedering van het Huis van Oostenrijk kwam niets.

Geen wonder dus, dat de Zweedsche Ambassade van de reis naar Parijs afzag, en zich be-

---

(1) Duplessis aan Lentius, te Venetië, 10 April 1610: (*Mém. et corresp.* T. XI. p. 10.) » Sed hoc ipsum nos voluimus, nos velle debemus? ut opus Dei vel inviti vel inscii homines faciant.'' Lentius (Lints) was Agent der Duitsche Vorsten van de Unie. (Ibid. p. 155.) Brief van Duplessis aan Guiccardi: (14 Mei 1610, T. XI. p. 22.) » Vides, illustrissime vir, ab una quasi scintilla quantus ignis: Europam propediem universam conflagraturam,'' etc.

paalde, **Jakob I** van Engeland en de Nederlandsche Staten te begroeten. Immers, had **Karel** nogmaals ten doel, een verbond met die Mogendheden te sluiten, om den gemeenen vijand, de Polen, Spanjaarden en Jezuitische belagers te wederstaan. Zonder den afschuwelijken moord van **Hendrik IV**, en den te Spaanschen zin van het Regentschap van **Maria de Medici**, ware Frankrijk vooral tot dit verbond uitgenoodigd. Thans splitste zich het Gezantschap, en toog **Gustaaf Erichsson Stenbock** (1) met den geleerden **Johan Skytte** naar Engeland, terwijl **Olof Sträle** en **Jacob van Dyck** naar Holland kwamen. Deze wachtten evenwel hunne ambtgenooten af, en leverden toen, tevens van brieven van voorschrijving aan **Oldenbarneveld** voorzien, den 3den September 1610 eenparig hunne voorstellen, in Latijnsche taal vervat, ter vergadering der Staten-Generaal over. In 't breede droegen zij voor, dat men was gedwon-

---

(1) **Geijer** noemt als hoofd der naar Frankrijk bestemde Legatie, **Abraham Erichsson Lejonhufvud**, wien ik niet bij v. **Meteren** aantref. Daarentegen, heet **Stenbock** bij dezen » **Sternborgh**, vrijheer zu **Orensteyn** ende **Groeneberck**," en **Skytte** krijgt den naam van » **Johan Schutsen** zu **Elfsoo**." Ook in *'t leven en sterven van* J. v. **Oldenb.** p. 322 heet hij **Johan Schuts** en p. 335. **Johan Schitte** » Erfgesetene tot Gruns ende Elses." **Skytte** was **Gustaaf Adolfs** Leeraar, vroeger Professor te Upsal. **Van Dyck** (zie hiervoren, bl. 28, 29) was, volgens **Gfrörer**, *Gesch.* **Gust. Adolphs**, een Hollander. (s. 139.)

gen geweest, Sigismund af te zweren, en Karel tot Koning uit te roepen; dat de eerste aanhoudend met Spanje had zamengespannen, om de Nederlandsche vrijheid, met name de vaart en handel op de Oostzee te vernietigen; dat Polen voor Spanje openstond, en de veroveringen der Polen in Moscovië en Lijfland, de vermeestering der havens en kusten, met Spaansche hulp en in het voordeel van Spanje werden ondernomen; dat Spanje, door Polen, de Oostzee beheerschende, allengs meester zoude worden van Zweden, Denemarken en de Hanzesteden en eindelijk, begunstigd door het twaalfjarig Bestand, ongemoeid al zijne schatten en wapenen vergaderd hebbende, in staat zoude zijn, ook de naburige Landen, daaronder Nederland, te overweldigen (1).

De Gezanten vergenoegden zich niet, de noodzakelijkheid van een Bondgenootschap tegen die verderfelijke raadslagen te betoogen; maar, toen eenigen tijd daarna, het ontrustend berigt van de zegepraal, door de Polen bij *Smolensko* bevochten, naar 's Hage was overgebragt, hielden zij met nadruk op een' voorloopigen onderstand van duizend paarden aan, om de zaken in Rusland te herstellen (2). Zij boden aan, de voorwaarden van het onderhoud van dat krijgsvolk en van de teruggave der voorgeschoten penningen bij verdrag

(1) Van Meteren, fol. 623a.

(2) Ibid. en Joh. v. den Sande, *Nederl. Hist.* V. B. fol. 60.

te regelen. De vaart op *Riga* zoude worden vrijgelaten, en de prijsgemaakte schepen en goederen zoude men ontslaan. Doch, de Staten, zich niet bij magte rekenende, zonder medewerking van andere Mogendheden, in eene zóó verre strekkende aangelegenheid met goed gevolg te handelen, vonden het ongeraden, die hulp te verleenen, en verwezen de Gezanten tot de Koningen van Denemarken en Engeland, alsmede tot de Duitsche Vorsten. Nogtans verklaarden zij, tot het verbond en den gevraagden onderstand niet ongenegen te zijn, indien anderen daarin voorgingen of deelnamen. — Met dit antwoord keerde Stenbock in Januarij 1611 naar Zweden terug: de overige leden van het Gezantschap bleven vooreerst in Holland achter (1).

Maar, de Gezanten hadden insgelijks de oneenigheden met Denemarken aangeroerd, en der

(1) Brief der Staten-Generaal aan Karel IX in dato 12 Jan. 1611, bij v. Meteren, t. a. p. In zeker H. S. der Koninkl. Bibliotheek te 's Hage, ten opschrift voerende: *Staet van defroyementen ende vereeringen by de Hooch Mog. Heeren Staeten-Generael gedaen aen verscheyden Ambassasadeurs ende Gesanten, van Coningen, Princen ende Republicquen etc.* (1609—1629) komen A. 1611 twee posten voor, de een van *f* 3869-18, de ander van *f* 1243-4 wegens gouden kettingen, aan de Zweedsche Ambassadeurs geschonken, ingevolge ordonnantie van 14 Januarij en 22 Sept. 1611. Voor hunne vertering » opt huys 't Egmont" betaalde men, krachtens ordonnantie van 18 Febr. 1611, *f* 13165-19.

Staten bemiddeling, nevens die van Groot-Brittannië verzocht. En hier naderen wij het tijdstip der eerste staatkundige tusschenspraak van de Nederlandsche Republiek in het Noorden. Het behoud van den vrede tusschen Denemarken en Zweden was niet alleen voor de Protestantsche Christenheid van gewigt, maar ook de Staten hadden daarbij, uit het oogpunt van den handel en scheepvaart, een onmiddellijk belang. Barstte de oorlog uit, de goede verstandhouding moest, zoodra doenlijk, hersteld worden; en, liet de gisting der gemoederen dit niet toe, zoo was het der Republiek niet onverschillig, het evenwigt tusschen de vijandelijke Vorsten te bewaren. Men was hier te lande aangaande de betrekkingen van Denemarken tot Spanje niet zeer gerust (1), en had menigwerf oorzaak tot ontevredenheid gehad wegens willekeurige verhooging der tollen in de Sond. Van de toegenegenheid van Zweden was men zeker; en bleek het, dat Denemarken inderdaad tot Spanje neigde, de staatkunde gebood dan, Zweden te stijven, als bolwerk van het Protestantsch verbond. — Christiaan IV was hiervan zóó wel overtuigd, dat hij, het verblijf der Zweedsche Gezanten in Holland vernomen hebbende, de Staten van zijne ernstige verschillen met Karel IX verwittigde, en hen, bij hunne handeling met Zweden, van alle voor zijne kroon nadeelige overeenkomsten zocht

(1) Geijer, III. 101.

af te leiden (1). Wel is waar, stelde men hem deswege buiten zorg, maar spoorde hem te gelijk ten krachtigste aan tot minnelijke vereffening der twistpunten.

Doch, de Deen bekreunde zich niet aan den raad; en, hoewel de jeugdige Gustaaf Adolf zelf naar Denemarken was overgestoken, om de vredebreuk te voorkomen, baatte die toegevendheid niets. De oorlog werd met trompetten verkondigd, en nog raadpleegde men in Holland over eene bezending tot den strijdlustigen Christiaan, toen deze het sterke *Calmar* reeds te land en te water had aangegrepen en bemagtigd (2). De Staten-Generaal hadden den last der bevrediging niet alleen op hunne schouders willen laden: zij verlangden, dat Koning Jakob dien taak mede aanvaardde. Maar, zijne pogingen bepaalden zich tot het schrijven van brieven, en Nederland nam dus, ten laatste uitsluitend, het werk der bemiddeling op. Te midden dier bezwaren was een kostbare tijd verstreken, en, nadat eindelijk het besluit tot afzending eener plegtige Ambassade was doorgegaan, werd nog meer tijd verspild met de vraag, of Holland, dan

(1) Brief van 4 Dec. 1610.

(2) Brief van F. v. Aerssen aan Mornay, 15 Nov. 1611. » Entre Danemarck et Suede la guerre se faict fort et ferme. Celui là a pris *Calmar* et gaigné la bataille; en sorte que celui-ci est pour se perdre *tout à-faict*.'' *Mém. et corresp.* T. XI. p. 348. De vesting was 28 Mei te voren vermeesterd.

wel de Generaliteit daarvan de kosten zoude dragen (1).

Oppervlakkig beantwoordde de keuze der leden van het Gezantschap aan de bestemming. Jakob van Duvenvoorde, Heer van *Obdam*, die sints eenige jaren (2) den naam en het wapen van *Wassenaer* voerde, was reeds, om zijne edele afkomst, een waardig hoofd der Ambassade, en mogt, als Admiraal van Holland (3), worden geacht, met de belangen der zeevaart grondig bekend te zijn. Rombout Hogerbeets, Lid van den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland, gold in die betrekking, naar de getuigenis van Hugo de Groot, bij een ieder voor een » exempel van een volkomen Justicier." Ervaren Regtsgeleerde en in Staatszaken geen vreemdeling, bezat hij eene ongewone bedrevenheid in het bevredigen van twistende partijen (4). Dirk Bas eindelijk, Burgemeester van het zoo bloeijend Amsterdam, vriend van den geschiedschrijver Hooft (5), was een man van groote bekwaamheid, en bij uitstek kundig

---

(1) Van Meteren, fol. 624a, 627b en c.

(2) Sedert 1590. Scheltema, *Staatk. Nederl.* in v. Gijsbert van Duvenvoorde, en Jacob van Wassenaer-Obdam.

(3) Velius, *Chron. van Hoorn*, bl. 650.

(4) De Groot, *Verantw.* cap. XX. Neostadius noemde hem »felicem compositorem." Velius, bl. 654.

(5) Opdragt van den Henrik de Grote. (Amsterdam, 1626.) Scheltema, *Staatk. Nederl.* in v. Bas.

in zaken van handel en scheepvaart. Hoe bezwaarlijk men hem konde missen, zal ook het vervolg leeren, daar wij hem nog eens als Gezant in Zweden en Moscovië, later in Engeland, wedervinden.

Maar, de keuze van dit personeel had ook hare nadeelige zijde. De brave, eenvoudige Hogerbeets had nooit aan vreemde Hoven verkeerd. Het was de eerste maal, dat hij tot Koningen sprak, die, reeds vroeger van elkander afkeerig, na het uitbarsten van den krijg, in hunne onderlinge veete hoe lang, zoo meer waren versterkt. Die achtbaarheid van den heiligen, onkreukbaren Regter, zoo magtig op het gemoed van pleitende burgers, bleef op de verbitterde Souvereinen zonder invloed. Misschien ware de taal van een geoefend Staatsman, die gemeenzamer met gekroonde hoofden had omgegaan, hier van meer klem geweest, en zoude de welsprekendheid, maar ook de behendigheid van Oldenbarneveld of François van Aerssen, het oogmerk bereikt hebben. Gezanten, als de Heeren van Obdam en Bas, zelfs Hogerbeets, geboortig van het welvarend *Hoorn*, destijds zoo handeldrijvend in het Noorden, konden juist, uithoofde van hunne ondervinding in zee- en handelszaken, het vermoeden wekken, dat de bemiddeling niet onzijdig was; dat de Republiek, vooral Holland, eigen voordeel, als vrucht der begunstiging van de eene, of de andere Mogendheid trachtte te verkrijgen.

Dit mistrouwen moest bij Denemarken te levendiger zijn, naarmate de Zweedsche Ambassade haar verblijf in de Nederlanden verlengd had, en de Staten hunne neiging tot Zweden niet geheel ontveinsden. — Men mogt althans op het denkbeeld komen, dat de Gezanten minder de verzoening der beide kroonen, dan wel de verlaging der tollen beöogden en de vergoeding der schade, aan de Hollandsche reeders en kooplieden toegebragt.

Voegt men die bedenkingen bij de noodlottige vertraging in het vertrek der Nederlandsche afgevaardigden; bij Christiaan's nijdige kleinachting van een' Staat, wiens onafhankelijkheid eerst onlangs was bevestigd; bij den voorspoed zijner wapenen en de inblazing van haatdragende Zweedsche vlugtelingen, die zich op den grijzen overweldiger dachten te wreken; — voegt men dit alles bij de overweging, dat Christiaan's persoonlijke inkomsten, voor een voornaam gedeelte, van de meerdere, of mindere opbrengst der tollen afhingen, zoo zal men voor's hands overtuigd zijn, dat de zending, in haar tweeledig doel, moest mislukken.

Inderdaad was het, zoo als van Meteren zich uitdrukt, »maar kost en moeite verlooren." (1) Onze Nederlanders kwamen den 17den Julij 1611, in het felst van den oorlog te Kopenhagen aan. Met moeite verwierven zij het verlof,

(1) Fol. 627 *d.*

naar *Calmar*, tot den Koning over te steken. Wel verre, dat hunne komst de vijandelijkheden zoude hebben doen staken, viel in de maand Augustus tusschen de beide Vorsten het ergerlijk tooneel voor, hetwelk ook door onzen Baudart omstandig is beschreven. Woedend over het verlies van het kasteel van *Calmar*, van *Oeland* en *Bornholm*, dat hij aan verraderlijke verstandhouding weet, daagde Karel, in jeugdig vuur ontstoken, den jongeren Christiaan, naar gebruik der Gothen, tot een tweegevecht op het effen veld uit, waar hij hem zonder helm of harnas, met den degen in de vuist zoude ontmoeten. De Deen betoonde zich die krijgsmanseere onwaardig; want, in stede van den strijd te aanvaarden, of den heldenmoed van den Zweedschen Koning regt te doen wedervaren, schold hij den edelen Karel op de onbetamelijkste wijze. Hij noemde hem ouden Nar, in wiens hersenen de hondsdagen voortdurend bleken te werken, en die geen tweegevecht, maar een' kundigen arts noodig had. (1)

Het laat zich bevroeden, dat een zoo vinnig tegenstander, als Christiaan IV, ook in het onderhoud met de onwelkome Nederlandsche Gezanten, zijn' woesten, ontembaren aard niet zoude

---

(1) Men vindt Karel's uitdaging en Christiaan's beleedigend antwoord bij Baudart, *Ghedenckw. Kerkel. en Wereltsche Gheschicden.* IV B. fol. 219, 220. (Arnhem, 1624), en bij Gfrörer, s. 104 folg. Gedeeltelijk bij Geijer, II. 351 folg.

verloochenen. Hij wilde van niets hooren; sprak verachtelijk van de Staten; zeide zelfs, geene Staten te kennen; daarmede nooit gehandeld te hebben, ook niet met de Vereenigde Nederlanden, maar wel met hunnen Opperheer, den Koning van Spanje. Vrij duidelijk gaf hij te verstaan, dat hij geheel Zweden meende te veroveren. (1) Vermindering van tollen en vergoeding van schade, die hij beweerde, naar krijgsregt aangedaan te zijn, (2) sloeg hij plat af, en volhardde in zijne eigenzinnige onhandelbaarheid, trots elken aandrang en de vredelievendheid van Karel IX. Na ruim twee maanden hun geduld beproefd te hebben, werden onze Nederlanders den ondankbaren arbeid en die norsche bejegening moede. In October kwamen zij over *Lubeck*, *Hamburg* en *Bremen* in het Vaderland terug, verdrietig over den afloop eener zending, die geen ander, dadelijk gevolg had gehad, dan voor ieder hunner het gewoon, diplomatisch eerbewijs der begiftiging met eene gouden keten, ter waarde van twaalfhonderd gulden; — een eerbewijs, hetwelk zij niet alleen van den Zweed, maar ook van Christiaan ontvingen (3), die, of

(1) »Non agitur de Religione, zeide hij, sed de Regione.'' Van Meteren, t. a. p. Geijer, III. 101. v. d. Sande, t. a. p.

(2) »Jure Belli.''

(3) Met zigtbaar welgevallen wordt in de levensschets van Hogerbeets bij Velius, bl. 650 medegedeeld, dat hij, benevens de andere Ambassadeurs, »heerlyk onthaelt, en

niet kariger wilde schijnen, of, gedachtig aan de rijkelijke milddadigheid der Staten-Generaal, het aangenomen gebruik welstaanshalve eerbiedigde.

Niet zoo onvruchtbaar was dit gezantschap voor Zweden, als blijk van de belangstelling der Republiek. Na zulk een' stap, kon een Bondgenootschap niet lang meer achterblijven. Zweden mogt vertrouwen, dat Nederland het niet aan den overmoedigen Deen ten prooi zoude laten. De handel van beider ingezetenen vorderde vrijheid van scheepvaart op de Oostzee, en beteugeling van den eigenbatigen nabuur, die eene toevallige ligging misbruikte. (1). Hoe krachtiger het bewind in Zweden werd, hoe zekerder die vrijheid zoude gewaarborgd zijn. Het moest den vrijgevochten Nederlander wrevelig maken, aan den voormaligen Opperheer herinnerd te worden: het moest hem voor Zweden stemmen, dat in den Spanjaard insgelijks een' onverzoenlijken vijand zag.

Karel had dan eindelijk mogen beleven, dat de Republiek in Zweden nog iets anders waardeerde, dan het land, hetwelk den Hollanders hout, ijzer, koper, teer, pik en hennip gaf, en

met eenen gouden ketting en medaille daer aen hangende, vereert" werd. Hoeveel schatten dat diplomatisch gebruik den Lande, in een tijdvak van 20 jaren kostte, kan blijken uit een uittreksel van den hiervoren vermelden *Staet van defroyementen*, enz. (Bijlage B.)

(1) Geijer, III. 91.

waar zij, voor Nederlandsche of vreemde waren, kostelijk bont en hermelijn, of gemeene huiden en vellen inwisselden (1). Nederland had getoond, ook in 't staatkundige, gewigt aan de vriendschap met Zweden te hechten. Karel wist, dat zijn zoon die vriendschap ijverig zoude aankweeken. Voedde hij weinig hoop van een verbond met Engeland's wispelturigen en ijdelen Koning, veilig mogt hij afgaan op het woord der onwankelbare Republikeinen. Misschien strekte die bewustheid den stervenden Vorst ten troost. Nòg op het doodbed verblijdde hem het berigt der inneming van Nowgorod door zijne Zweden, en der keuze van zijn' tweeden zoon Karel Philips tot Grootvorst der Russen. Eenige weken na de afreize der Nederlandsche Ambassadeurs, sloot hij de oogen: (2) ook in de vaderlijke, rustige maatregelen vóór zijn verscheiden, den wijzen Gustaaf Wasa niet ongelijk.

---

(1) Bor, II. B. fol. 68. Z. boven, bl. 5, 8. Lezenswaardig is ook dienaangaande het doorwrocht rapport, den 11den December 1806 aan den Koning van Holland ingediend, te vinden in de *Handleid. tot de kennis van het Staatsbest. in het Koningr. der Nederl.* VIIde Deel, bl. 238—358, bijzonderlijk bl. 282, 287, 290. Nog Geijer, III. 59.

(2) 30 October 1611. (oude stijl.) Volgens v. Meteren, 9 November, (nieuwe stijl.)

BIJLAGE A.

(*Bladz.* 41.)

De Hoogleeraar Gfrörer deelt in zijne *Geschichte Gustav Adolphs*, (1837) s. 113, de volgende lijst mede van eene maandelijksche, geldelijke bijdrage der Zweedsche steden, door den Burgerstand onder Karel IX bewilligd, en in den aanvang der regering van Gustaaf Adolf met ⅓ verhoogd.

Stockholm betaalde maandelijks 175 Thaler. (Vermoedelijk Zweedsche daalders van 32 stuivers.) . . . . 175 Thaler.

Nieuw-Lödöse.	83	»
Söderköping.	70	»
Norköping.	70	»
Calmar.	70	»
Gefle.	52	»
Abo.	50	»
Nyköping.	35	»
Linköping.	35	»
Wadstena.	35	»
Jönköping.	35	»
Hudwikswall.	29	»
Upsala.	28	»
Arboga.	25	»
Westeräs.	25	»
Wiborg.	25	»
Oerebro.	23	»
Wexjö.	23	»

Te zamen 888 Thaler.

	Transport, 883	Thaler.
Ekesjö.	16	»
Westerwik.	16	»
Bogesund.	16	»
Gamlelöse.	16	»
Helsingfors.	16	»
Biörneborg.	16	»
Lidköping.	13	»
Raumo.	13	»
Enköping.	12	»
Karlstadt.	10	} (1)
Marienstadt.	10	} (1)
Köping.	9	»
Hedemora.	9	»
Torshälla.	9	»
Strengnäs.	9	»
Hernösand.	8	»
Skara.	8	»
Oeregrund.	8	»
Skedwi.	6	»
Hjo.	6	»
Borgo.	6	»
Sigtuna.	5	»
Skeninge.	5	»
Fallköping.	5	»
Naedendal.	5	»
Ekenäs.	5	»
Gezamenlijk bedrag:	1145	Thaler.

Men kan zich hieruit een denkbeeld van de armoede der Zweedsche steden vormen, en van de verlegenheid, waarin Karel en Gustaaf, te midden hunner, bijna gestadige oorlogen, verkeerden. Joh. v. Müller schreef naar waarheid: »Karel IX hatte oft kaum tausend Thaler in

(1) Beide steden zijn door Karel IX gesticht. Z. Geijer, II. 246, 251.

seinem Schatz, aber seine Klugheit und die Nachahmung seines Vaters, befestigte seine Macht." (4)

BIJLAGE B.

(Bladz. 55.)

Uittreksel uit den *Staet van defroyementen ende vereeringen by de Hooch Mog. Heeren Staeten-Generael gedaen aen verscheyden Ambassadeurs ende Gesanten van Coningen, Princen ende Republicquen*, *etc.* 1609—1629.

Incoop van gout ende verscheyden oncosten, daerop gevallen, daervan gemaeckt syn de vaselles (vaisselle) ende vyff golden kettingen voor de Ambrs. van Vranckryck en Engelandt (ordonnantie leste Juny 1609). *f* 137,200-5

Voor het fatsoen van de voorsz. vaselles, enz. (ord. als voren) *f* 6,432-14.

Voor het goud en fatsoen van drie kettingen voor eenige Edelluyden en Officiers van de voorsz. Ambrs. (als voren). *f* 5,041-4.

Voor het gout en fatsoen van een ketting voor den Heer Johan Rinck, Gezant van Nieuburch. (ord. 29 Oct. 1609. *f* 624-5-6.

Voor een ketting van den Gesant der Churfurstinne. (4 Dec. 1609). *f* 1,017-17-8.

Noch als boven. (4 Jan. 1609.) *f* 1,020-17.

Voor gouden kettingen van de Edelluyden van de Ambrs. (ord. leste Juny 1609). *f* 3,062 4-6.

Gouden kettingen van de Gesanten van Brandenburch en Nieuburch, (20. July 1609). *f* 1262-10.

2 Gouden kettingen voor de Gezanten van den Landt-

(1) XXIV *Bücher Allg. Gesch.* III. B. s. 116. (1817).

graaf van Hessen, en den Audiencier Verreycken, (4 Jan. 1610). *f* 2193.

(Vertering der Edelluyden van de Gesanten des Coninex van *Denemarcken*, (ord. 18 Jan. 1609). *f* 3541 12.

Vertering der Gesanten van *Denemarcken*, (ord. 29 Juny 1610.) *f* 14,379-5.)

Gouden ketting voor den Kolonel Cecil, (7 Oct. 1610). *f* 1204.

Oncosten voor de vaselles, tapisserien, als anders, voor de Commissarissen van den Coninck van Spanje en de Aartshertogen, mitsgaders de Ambassrs. van Vranckryck en andere Gesanten op de vredehandeling (18 Dec. 1610). *f* 128,-132-11-1.

Voor 25 medailles en leggeld van de H. H. Staeten Gener. (18 Nov. 1610). *f* 6975-16.

2 Gouden kettingen voor den Ambassadeur en Agent van Marocques, (29 Dec. 1610). *f* 2403-12.

Gout en silver voor medailles en legpenningen aen de Staten Generael (17 Dec. 1611). *f* 4827-16.

Gouden ketting van den Gesant Sticke (14 Jan. 1612). *f* 601-16.

3 Kettingen voor den grooten hofmeester van de Paltz en de H. H. Plessen en Schoonburch, (als voren). *f* 4408 4.

2 Kettingen voor de Gesanten van Brandenburch, (20 Dec. 1612). *f* 2410-6.

Leggeld met silveren dooskens voor de Staten Generaal (30 Mei 1612). *f* 2040-15.

Noch over silveren en coperen leggelden van de Staten Generael, (23 Febr. 1613). *f* 1864.

Voor kettingen en gouden medaillen voor den Secretaris Dathenus en anderen, (29 Junij 1613), *f* 4336-6.

Vaselles voor den Heer de Refuge, (11 July 1613), *f* 3018-7-9.

Gouden coppetasse voor dien Ambr. (22 July 1613), *f* 6392-2.

Voor presenten en andere extraordinaire oncosten, (9

Nov. 1613, denkelijk bij het verblijf van den Paltsgraaf), *f* 26,639-16,

Gouden ketting voor den Overste Schoonburg, (20 Sept. 1614). *f* 1001-13.

Zilver en coper leggeld der Staten Generael (20 Mei 1614). *f* 1964.

Gouden ketting voor den Ambr. de Refuge (18 Dec. 1614), *f* 4103-18.

Graaf van Solms en Heer v. Bönninckhausen voor 2 gouden kettingen, daaronder leggeld, (8 Jan. 1615). *f* 6166-4.

Johan Jacomo Belgimo (Belgioso?) tot een ketting, (21 Aug 1615), *f* 1002.

Vaselles voor Ambassadeur Wotton, (5. Dec. 1615), *f* 6609-15. enz.

Is deze bijlage een tegenhanger van de voorgaande, het verschil zoude nog meer in het oog vallen, indien wij niet, kortheidshalve, de vermelding van andere, overdadige uitgaven weglieten. — Het kan echter ook *hier* waar zijn, wat de Raadpensionaris van de Spiegel aanmerkte: »Indien zij, de behandeling der buitenlandsche zaken niet genoeg kennende, oordeelen, dat deze of geene bezending had kunnen nagelaten worden, dat deze of geene kosten onafscheidelijk van het Staatsbestuur, onnut zijn besteed, dan zal alles weêr verspilling heeten. En wie zal hier de scheidsman der geschillen wezen?" (1)

(1) *Nadenking van eenen Staatsman wegens zijn Ministerie in Holland*, (1800.) bl. 87.

AANVULLINGEN.

Bladz. 7. »*Naauwe staatkundige betrekkingen van* Gustaaf (Wasa) *tot* Frans I.'' In het *Corps Diplomatique du Droit des Gens* van Dumont vindt men Tome V. part. I. p. 61. (26 Maart 1559–1560) ook: »Lettres Patentes de François II, Roi de France, où sont contenus les Privilèges, accordez aux sujets de Gustave I, Roi de Suède, trafiquans en France. 'A Amboise le 26 Mars 1559 avant Pâques." — Die brieven houden, onder andere, de beweegreden in: »Desirant entretenir avec nôtre Tres-Cher et Tres-Amé Frere et Cousin, le Roi de Suède, l'ancienne amitié, bonne intelligence et *confederation*, qui a été entre nos predecesseurs Rois, et les Rois dudit Suède, nos Roiaumes, Pais et Sujets,'' enz.

(Bladz. 8. »*Betrekkingen met Nederland; vrij levendig verkeer van beider ingezetenen onder den rampzaligen* Erik XIV.'') Laevinus Lemnius, een tijdgenoot, schrijft: *de Zelandiae insulis*, bij Scriverius, *Batavia Illustrata*, (1609 p. 166. Sic Zirizaea, nostra etiam memoria numerosa classe instructa, non solum onerariis navibus, sed rostratis et quae ex Homeri appellatione *Holcades* (Hulcken) voce Belgis usitata nominantur, praeter Hispaniarum ac Mauritaniae oras, longinquas versus Aquilonem regiones frequentabat: nempe Norvegiam, Daniam, Rivaliam, Rigam, Gedanum, vulgo Dansyck, Stocholmiam illustris-

simi Sueciae Regis Erici auspiciis nunc celebrem: quae navigatio, ut sunt vices rerum humanarum, *Amsterodamum* modo translata est.'' In dien tijd berigtte ook Lud. Guicciardini (*Hollandiae Selandiaeque Descriptio*, Lugd. Bat. 1630) v. *Amsterodamum* p. 243 sq. »Ex omni paene Europa, et nominatim ex Belgica, Gallia, Anglia, Lusitania, Hispania: hinc Germania quoque, Polonia, Livonia, Norvegia, terris Hanseaticis, *Suecia*, reliquoque Septemtrione, maximo in dies numero, ad hunc portum appellunt, et ex eo vicissim iter in eas oras instituunt, unde e solo Septemtrione *bis* in anno adpellere videas ducentarum ut minimum, nonnumquam et trecentarum, vario mercium genere, *Gedani* potissimum, Rivaliae, Rigae et Nervae oneratarum navium classes.''

(Bl. 18. *Europa — wendde beurtelings den aandacht naar de nieuwe worsteling in het Noorden.*'') Op aanwijzing van mijn' vriend, den Heer J. W. Holtrop, Bibliothecaris der Koninklijke Bibliotheek, en met vergunning van Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche zaken, heb ik uit die rijke verzameling ten gebruike bekomen, het voor de kennis der toenmalige gesteldheid van ons Vaderland zoo gewigtig handschrift, getiteld: *Propositions de Monsieur de Buzanval*, twee deelen in folio, te zamen groot 2298 bladzijden, beslaande. Men treft hier niet slechts de voorstellen aan, door den Franschen Ambassadeur Paul Chouart, Heer van Buzanval, uit naam van Hendrik IV, aan de Nederlandsche Staten ingeleverd, maar eene geregelde briefwisseling van dien bekwamen Staatsman, zoo met den Koning, zijnen Meester, als met de Ministers de Villeroy, Sully, den Gezant de la Boderie en anderen, sedert den jare 1597 tot November 1606 gevoerd; eene briefwisseling, welke zich derhalve aansluit aan de *Négotiations* van Jeannin, en, door den druk gemeen gemaakt, over de duistere jaren, die het bestand met de Aartshertogen onmiddellijk vooraf gingen, een helder licht zoude verspreiden. Het is hier de plaats niet, dit door eene

meer bijzondere vermelding van den inhoud, te betoogen: genoeg zij het, nog aan te merken, dat het handschrift afkomstig is uit de boekerij van den Raadpensionaris Johan de Witt, en door den Hoogleeraar Kluit is geraadpleegd.

Maar, hiervoren is uit de brieven van Buzanval, zoo verre zij in de *Mém. et correspondance* van Duplessis Mornay opgenomen zijn, gebleken, hoeveel oplettendheid de vreemde Staatslieden aan de Zweedsche zaken begonnen te wijden. Het was mijn oogmerk, in deze aanteekening die belangstelling nader te doen uitkomen door de inlassching van hetgeen het Haagsch handschrift deswege behelst. — Zoo diene dit tevens tot bewijs, dat de *Propositions de Monsieur* de Buzanval, aan welke Kluit de meer juiste benaming van *Négotiations* gaf, ook voor de algemeene Geschiedenis van Europa waarde bezitten.

Buzanval dan schrijft den 9 October 1598 uit 's Hage aan Hendrik IV: (*Propositions*, T. I. p. 216). »Nous avons nouvelles de Suède du Sr. de la Blauque, sujet de V. M. qui est gouverneur depuis vingt ans du quartier de Lyvonie pres de Revel, qui ecrit, que le Roy de Pologne (Sigismund,) est venu avec ses forces jusques pres de Stokholm capitale ville de Suède, mais que l'Archiduc Charles son oncle l'étant venu rencontrer avec une plus grande armée que la sienne, il auroit esté contraint de s'en retourner sans rien faire, et de quitter ledit Royaume."

Den 28sten October daaraanvolgende meldt de Ambassadeur weder aan zijn' Koninklijken Meester: P. 231.) »Enfin, Sire, les premiers avis que j'avois mandé à V. M. de la defayte du Roy de Pologne et de la perte de son armée navale par son oncle le Duc Charles se trouvent vrays, et sont confirméz par des navires d'Amsterdam qui se sont trouvéz au fait d'armes, ayant esté arrestéz et gagéz par led. Roy de Pologne (1): on parle diversement de sa per-

(1) Z. hiervoren, bl. 25.

sonne, les uns l'asseurant perye dans les vagues, comme elle se pensoit sauver dans un esquif, et les autres sauvée sans sçavoir encore en quelle part elle est."

Nogmaals den 20 December 1593 (p. 254). »J'ay donné avis à V. M. par mes precedentes du succès des affaires de Suede, et de la retraite qu'avoit furtivement fait le Roy dudit Royaume, ayant auparavant icelle passé un accord avec le Duc Charles son Oncle, par lequel tous leurs differens devoient estre vuidéz aux Etats de Stokolm, où ledit Roy devoit comparoitre; mais au lieu de ce faire, il s'est retiré en Pologne."

Zoo had Buzanval den 18 September 1598 bevorens den Hertog van Bouillon berigt (1): »Nos Navires qui arriverent hier de Danswick rapportent que le Roy de Pologne étant entré dans la Suede avec une armée contre son Oncle l'archiduc Charles, il auroit esté defait a platte couture et demeuré mort sur la place. Ce seroit un étrange coup pour les affaires de la Chrétienté. On en sçaura bientost la verité." (*Propositions*, T. I. p. 296, 297).

En aan den Minister de Villeroy den 3 October 1598, (T. I. p. 307.) »On parle diversement des affaires de Suede, que le Roy de Pologne auroit esté receu dans Calmar contre la volonté de l'Oncle; les autres, que son armée auroit eu un grand naufrage; les autres que tous les differends entre l'Oncle et le Neveu ont esté accordéz amiablement; qui est tout ce que je vous puis mander pour le present."

Wederom aan dien Staatsman den 17 November 1598 (T. I. p. 332). »D'ailleurs les avis de Suede continuent, et la deroute du Roy de Pologne et par Mer et par Terre; que s'estant sauvé dans un château, il a esté contraint de se mettre entre les mains de son Oncle."

Eindelijk op nieuw aan dien Minister den 12 December daaraanvolgende: (p. 336)

(1) Verg. hiervoren bl. 18, den brief van gelijke dagteekening, aan Mornay gerigt.

»Enfin le Roy de Pologne s'est échapé de Suede et des mains du Duc Charles son Oncle, lequel ayant envoyé quelques vaisseaux à un château de sa soeur, auquel il s'etoit retiré, pour l'amener à Stokholm aux Etats qui s'y tenoient, le dit Roy a sçeu si bien pratiquer le capitaine du navire qui le portoit, qu'il l'a mené jusques bien pres de Dantzik, où ceux de ladite ville le sont venu querir, et y est arrivé le 9 du mois passé. Il est vray qu'il a laissé cinq ou six de ses principaux Conseillers (1) et Serviteurs ès mains dudit duc Charles son Oncle, qui depuis les auroit fait condamner par les Etats du pays et exécuter à Stokholm."

(Bl. 20. »*Zweden's afzondering van het overig Europa.*") Nog onlangs, den 25 Januarij 1840, wees een waardig opvolger der Wasa's, Karel Jan XIV, op grond dier ligging, Zweden's welbegrepen staatkunde aan: »Insulaires sur les neuf-dixièmes du territoire des deux royaumes, nous ne tenons au continent européen que par une région presque stérile. Notre position trace notre politique. *Sillonner toutes les mers avec nos vaisseaux et désirer la paix du monde: voilà notre vocation!*" (2) Ten tijde van Koning Karel IX was de ligging van Zweden te ongunstiger, daar Denemarken in het bezit van Noorwegen was.

(Bl. 21. »*De Gezanten* Jacob Hylde *en* Johan Nielson.") Het is waarschijnlijk dit Gezantschap, over hetwelk Buzanval (*Propositions*, T. I. p. 412, 413), den 14 April 1599 aan den Heer de Villeroy schreef: »Je vous mandois dernierement, (den 7 April bevorens, p. 403,) l'accord que le duc Charles de Suede a fait

---

(1) Gustaaf en Sten Baner, Erik Sparre, Thure Bjelke en Göran Posse. Geijer, II. 306, folg. 314—317.

(2) Aanspraak van Bernadotte, in het *Journal des Débats*, 10 Février 1840.

avec le *Moscovite:* il est arrivé de sa part depuis quelques jours (un Ambassadeur) en ce païs, qui s'est arresté prés de Monsr. le Prince Maurice. On l'attend icy de jour à autre: Il a declaré audit Prince que le Duc son Maitre l'envoyoit pour declarer les justes causes qu'il avoit eu de proceder, comme il a fait, contre le Roy de Pologne, duquel il a dechifré tous les deportemens et la deppendance qu'il a avec la Maion d'Autriche. S'est plaint de ce qu'il (Sigismund,) s'est trouvé accommodé des vaisseaux de ces pays, qnand il est venu pour envahir la Suede (1); a prié que cette commodité luy manque; *autrement*, si on assiste son ennemy, qu'il n'est point *si peu*, ny de si peu de courage, qu'il ne sache bien en prendre *sa révanche* en temps et en lieu; on a repondu à ses honnêtetéz par semblables. Quant à la menace, elle a esté receüe de tres bonne part *pour la communauté* qu'on a icy avec ledit Duc contre ceux de cette Maison; que les dits vaisseaux estoient à des particuliers, qui s'étoient trouvéz à Danzik, que le Roy de Pologne avoit *comme pris par force* (2). On dit que cet Ambassadeur est fort magnifique et bien suivy. J'espere en avoir icy la copie. Il pourra à mon avis, passer en Angleterre faire les mesmes plaintes."

Aan het slot van den brief voegt Buzanval deze regelen: »Je decouvre que cette grande Ambassade de Suede va *plus loing* que je ne vous avois dit. Ce Prince (Karel) se veut *asseurer:* il tient tout le Royaume, hormis la ville et le châtean de *Calmar*, qu'il a déja bloqué. Les Etats du pays de Suede sont unaniment joints avec luy:

---

(1) Verg. hiervoren bl. 25.

(2) Bor XXXV. B. fol. 475. (A. 1598.) »De Koning Sigismundus van Polen dede omtrent dese tijd tot Dantzik alle de Nederlandse en Engelse schepen arresteren, in meeninge zijnde om Hertog Carel van Sweden, sijnen oom, d' oorloge aan te doen." Van Meteren, XX. B. fol. 393; Geijer, II. 303.

sa puissance est grande sur Mer: je fais peu de doute qu'il ne *cherche quelque étroite alliance avec ces Messieurs*, qui sont joints en mesmes interets avec luy contre la Maison d'Autriche.'' En den 23 April 1599: (T. I. p. 418.) »J'espere vous entretenir plus au long par le Sieur de la Fromentiere, qui est venu par deça avec lettres du Duc Charles, qu'il porte à sa Majesté: il est allé (faire) un tour vers Monsieur le Prince Maurice, au quel aussy il avoit à communiquer des affaires dudit Duc.''

(Bl. 22. *De nog onzekere beklimming van den troon door den Hertog* van Södermanland.) Er waren nu en dan, te 's Hage zeer nadeelige, dikwijls tegenstrijdige geruchten in omloop. Den 24 Mei 1599 schreef Buzanval (T. I. p. 446.) »Comme les affaires de Suede étoient fort échauffées partout, nouvelles viennent de plusieurs endroits, que le Duc Charles est mort: on en conte la façon si diversement, que je ne sçaurois qu'en dire, bien que je la trouve vraye, car nous l'avons et de Danemark et de Pologne. Cela fera bien du changement vers le Nort, et le Roy de Pologne s'en avantagera fort."

Maar den eersten Junij (p. 450) schrijft hij: »Nos nouvelles de la mort du Duc Charles de Suede commencent à *branler;* si les tenons de Pologne et de Dannemark. Dans quatre ou cinq jours nous en sçaurons la pure vérité. Car on attend à toute heure une flotte de ce pays de deux cens vaisseaux, retournant de Danzick.'' En den 11 Junij meldde Buzanval de waarheid: (T. I. p. 455.) »Le Duc Charles de Suede se trouve ressuscité, et au bien de ses affaires."

(T. a. p. »Karel *bevestigde zich meer en meer.''*) Brief van Buzanval 25 Junij 1599, (T. I. p. 474.) Monsieur, nous avons bien la confirmation de la défaite des navires, que le Roy de Pologne envoyoit au secours de Calmar, mais non encores de la prise de la place. Vous verrés par la copie de celle que je vous envoye du Duc Charles à ces Messieurs (de Staten,) en quel état sont ses affaires

pour le regard de la Livonie, qui est bien séparée de la Suede par la Mer Baltique, mais qui a toutesfois des places de grande importance audit Royaume. Vous verrés aussi par les autres papiers tout ce que vous pouvez requerir de ce lieu. Les avis sont *seurs* que je puise en telles sources.'' (1)

Nog verhaalt de Gezant in een brief van den 20 Augustus van dat jaar, wat hij uit den mond der Nederlandsche afgevaardigden naar Denemarken had vernomen. (T. I. p. 521). »Les affaires de Suede sont en repos sous le gouvernement du Duc Charles, duquel ils asseurent les esperances ne s'étendre plus avant qu'au titre de *gouverneur* absolu. Il a défait derechef quelques gens du Roy de Pologne en Finlande. Le Danois se tient neutre entredeux et sera du costé de celuy, qui luy donnera le plus d'asseurance de ce qu'il usurpe sur la Suede. Voilà ce que j'ay appris desdits Deputez.''.

Treffender waren Karel's vorderingen in het volgend jaar. Den 10 December 1600 (*Propositions*, T. I. p. 821) berigtte Buzanval aan den Heer de Villeroy. »Nous avons avis de Suede, qui porte que le Duc Charles, apres avoir composé avec les villes de *Revel* et de *Riga* (2) en la province de Livonie, a pris par force *Penois* (Pernau,) de laquelle il y avoit garnison Polonoise qu'il a tout fait passer au fil de l'épée. Ainsy voilà la Livonie

---

(1) Buzanval's correspondent voor de Zweedsche aangelegenheden, de Heer de la Blanque, was, volgens een schrijven van 8 Dec. 1599 (*Proposit.* T. I. p. 610,) een neef van den voormaligen gunsteling van Johan III, *Pontus de la Gardie*, en gezaghebber onder Koning Sigismund. Verg. mede bl. 64.

(2) *Riga* werd niet bemagtigd, deels uit hoofde van een misverstand met Graaf Johan van Nassau. Geijer, II. 320. Den 8 October 1601 meldde Buzanval andermaal de voorbarige tijding der overgave van die sterke koopstad. (*Propositions*, T. I. p. 1022.)

nettoyée, et luy absolu sans contradiction dans le Royaume de Suede, duquel on dit *qu'il a fait plus paroitre la force et les moyens* qu'aucun Prince qui ait gouverné devant luy, rendant la verité à ce vieil proverbe qui dit: *Tant vault l'homme, tant vault sa Terre.*" En de Franschman laat er op volgen: »Ce qu' aussy notre Roy confirme plus qu' aucun autre Prince qui l'ait précedé depuis un tres long-temps. Car vous ne sçauriez croire, Monsieur, combien le vol de sa reputation s'est renforcé par deça depuis cette derniere conqueste de Montmellian (1)." Eene vergelijking derhalve tusschen Karel IX en Hendrik IV kwam den Gezant niet gezocht voor. Merkwaardig is ook hetgeen Buzanval dáár verder mededeelt: »On escrit *d'Anvers*, que les Archiducs envoyent une Ambassade vers ledit Duc Charles: je ne scay a quel propos, et ne le veux pas croire legerement." Had de zending geen' voortgang, het berigt getuigt van Karel's toenemend, staatkundig aanzien.

(T. a. p. »*Herhaalde eenige jaren daarna, zijne poging.*") In de briefwisseling van den Heer de Buzanval vindt men sporen van nog andere onderhandelingen tusschen Zweden en Nederland. Zoo schreef hij den 14 October 1601: (T. I. p. 1026 suiv.) »J'oubliois à vous dire en ma derniere susdite, que le Duc Charles de Suede a aussy envoyé *semondre* ces Messieurs pour estre *ses compères*. Ils sont arrivéz icy sept ou huit mil mats de Suede et Norwege que l'on a achetéz promptement et envoyéz à *Ostende*, pour opposer à la Mer; car les assiégéz ont fort

(1) Thomas, *Éloge de Sully*, note 17. »Montmélian passoit pour la plus forte place de l'Europe. Dès que la guerre fut déclarée, Sully conseilla au Roi de l'assiéger. Mais il se trouva le seul de son avis, et tous les officiers s'y opposèrent." (*Oeuvres de* Thomas, III. 313 suiv. Amsterd. 1774.)

requis d'estre assistés de cette matiere. Tous ces Princes feroient plus pour eux en leur departissant de leurs Tresors, que de leurs honneurs. Toutesfois cela peut aussy porter son fruit en son temps." Zoo meldt hij den laatsten Mei 1606 (*Propositions*, T. II, p. 1123). »Le Duc Charles, désigné Roy de Suede, a envoyé icy deux Ambassadeurs pour communiquer à ces Messieurs quelques conseils, qu'il a decouverts du Roy d'Espagne, par lesquels il s'unit avec le Roy de Pologne et le Grand Duc de Moscovie pour ruiner premierement ledit Duc Charles, puis apres s'emparer du Dannemark, *et delà parachever la besogne de ces pays-çy* (1). Sur cela ledit Duc a demandé quelque secours d'hommes en ce lieu, comme s'en trouvant tres depourveu. Mais la necessité en laquelle on est par deça a fait *éconduire* lesdits Ambassadeurs, qui ont aussi donné une lettre à Monsieur de Chastillon dudit Duc sur ce meme sujet, qui aura aussi peu d'effet en son endroit qu' ont eu leurs demandes en celuy des Etats."

Het gevaar, hetwelk door eene zamenspanning van Sigismund met Spanje, uit het Noorden dreigde, gaf sints lang den Staatslieden stof tot gissing (2). Reeds in een' brief van Buzanval van 17 Mei 1599 wordt gewag gemaakt van »soupçons et defiances qu'on a donné tout fraischement au Roy de *Dannemark*. Car on tient maintenant pour certain, que le Roy de Pologne avoit dessein de luy *oster* son passage du *Zund;* qu'il avoit gagné pour cet effet

---

(1) Zie hiervoren, bl. 46.

(2) Bor, XXXVII B. fol. 678. »In dezen jare 1600 is Hertog Carel van Zweden (nadat ontdekt was het voornemen van den Conink Sigismundus van Polen dat hij verbond gemaeckt hadde metten Coninck van Spangien om Zweden te bedwingen, en dan te samen met haar schepen haer meesters te maken van de Oostzee en den Hollanders met hulp van eenige geburen) getogen met Heyrkracht in Lijfland."

un vice-amiral de Dannemark; (non du Duc Charles de Suede, comme on avoit dit au commencement;) qu'un Marquis de Bade, qui étoit pour lors en Dannemark, retournant d'aupres du Roy de Pologne, s'est trouvé atteint de cette pratique, pour laquelle il y a deja des testes qui ont volé. Ces Messieurs envoyent une Ambassade vers le Roy de Dannemark, qui leur a fait demander à la haste quelques munitions de guerre, qu'ils luy ont octroyées en payant; je croy que ladite Ambassade *pourra passer en Suede.* Ainsi le Monde se mesle, et les vagues portent les affaires tantost vers le Nort, tantost vers le Sud; il faut prendre garde à tout au mieux qu'il sera possible." (*Propositions*, T. I p. 436 suiv.)

Meer bepaald schreef Buzanval twee jaren later, den 2 Junij 1601 (T. I. p. 915.) »Le Roy d'Espagne pour molester la navigation d'Angleterre et de ce pays, a fait offrir par le comte de Ligny (1) (e?) au Roy de Pologne l'entretenement de dixhuit ou vingt Navires de guerre sur la Mer Baltique, partant que l'on donne retraite au port de la ville de Dantzik, ou ès havres de la Prusse, comme à *Konigsberg;* ce qu'il fait soubs ombre de le favoriser en la guerre qu'il a contre le Duc de Suede son Oncle. On dit que cette affaire a mis la puce en l'oreille du Roy de Dannemark. Le détroit de son *Sund* est le meilleur fonds qu'il ait."

Welken verbazenden handel overigens onze Landgenooten destijds op de Oostzee dreven, blijkt uit een' anderen brief van 4 Januarij 1599, waarin de Ambassadeur in opgetogenheid vroeg: »Que diréz-vous, Monsieur, qu'ils arrive-

---

(1) Brief van Buzanval van 1 November 1600. (*Propositions*, T. I. p. 797.) »Le comte de Ligne va en Pologne de la part du Roy d'Espagne porter l'ordre de la Toizon au Roy dudit Pays, qui maintenant est depouillé tout a plat du Royaume de Suede, la ville de Revel et tout ce qui estoit dans le pays de Finlande."

rent la semaine passée *six cens* Navires dans le havre d'Amsterdam et ce seulement de celles qui vont vers Dantzik et Ostlande; la plupart sont chargéz de bled." (1)

Koningin Elizabeth de aanslagen van Spanje en Polen willende verijdelen, scheen de mogelijkheid von een Bondgenootschap tusschen Engeland, Zweden, Denemarken en Moscovië te onderstellen, en breidde met loffelijken ijver de handelbetrekkingen harer Engelschen met het Noorden en Oosten uit. Niet alleen zeide zij aan Karel hare bemiddeling in de verschillen met Denemarken toe, (2) maar Buzanval deelde den 6 Aug. 1601 de belangrijke tijding mede: (*Propositions*, T. I. p. 973.) »Il passa par icy ('s Hage,) il y a peu, un Ambassadeur d'Angleterre qui a esté deux ans pres du Duc de Moscovie. Il a esté aussy en Suede pres le Duc Charles, et a passé en Dannemark. Il semble revenir fort satisfait de sa dite Ambassade, et porte quelque esperance d'une *Ligue* entre ledit Grand Duc (van Moscovië,) l'Angleterre, la Suede et le Dannemark, qui seroit un fait d'importance. Ie scay qu'il porte liberté pour tous les Marchands Anglois pour trafiquer par tous les pays dudit Duc, et passer librement par iceux pour entrer dans le pays du Roy de Perse." (3).

(Blad. 25. »*Sedert geruimen tijd hadden de Hollandsche kooplieden de vaart en toevoer naar* Karel's *vijand* Sigismund, *voortgezet.*") In weerwil der verontschuldiging, ten jare 1599 door de Staten bij den Hertog van Södermanland ingebragt, duurden die vaart en toevoer voort. Brief van Buzanval van 26 Junij 1601 T. I. p. 929.) »Le Duc Charles a escrit à ces Messieurs pour les avertir qu'ils eussent à s'abstenir du traffic de Livonie, et spe-

---

(1) T. I. p. 344.

(2) Geijer, II. 319. (A. 1599—1601.)

(3) Verg. over dit streven der Engelschen, Scheltema, *Rusland en de Nederlanden*, I. 34, volgg. 63, enz.

ciallement de celuy de la ville de *Riga*, qu'il tenoit assiégée; autrement qu'il ne pourroit faire moins que de confisquer leurs vaisseaux et marchandises y traffiquans." Meer dan dertig jaren daarna, herhaalde onze Hugo de Groot, Zweed geworden, dezelfde klagten in een schrijven aan zijn' Ambtgenoot Camerarius te 's Hage: »Spero apud Batavos eam fore Reipublicae Praesidum et vigilantiam et potestatem, ut ne inde *Polonus* naves accipiat, ipsis non minus quam Suedis incommodaturas. Sed profecto, ut mones, saepe rumpit leges lucri amor, et ut Euripides dixit:

Ἀκόλαστος ὄχλος, ναυτική τ' ἀναρχία
Κρείσσων πυρὸς, κακὸς δ' ὁ μήτι δρῶν κακόν,
Indomita plebs et nauta frenari solens
Minus igne: malus est qui nihil fecit mali.

Sicut Polonus ab Imperatoris aula, ita Imperator ipse ab Hispanis consilia accipit pleraque." (1).

(T. a. p. »*het—belegerd Riga*,") Van hoe veel gewigt Karel de aanwinst dier magtige stad oordeelde, maar tevens welke hinderpalen hem in den weg stonden, duidt een brief van Buzanval aan, gedagteekend 10 April 1601: (*Proposit.* T. I. p. 877). »Ledit Duc Charles a assiegé depuis la ville de Riga, qui est un celebre port de Mer en la Livonie, appartenant à la Pologne. S'il la conquest, il sera mal-aisé de le deloger dudit pays de Livonie, d'autant qu'il est Maître d'une grande partie de la riviere de *Dun*, (Duna,) laquelle aboutissant et se dechargeant dans la Mer Baltique, fait ledit port de *Riga*. On croit qu'il a intelligence bien etroite avec le Moscovite, sans la faveur duquel cette entreprise seroit bien haute pour luy." Eerst lang daarna bukte de stad voor de zegevierende wapenen van Karel's zoon, Gustaaf Adolf.

---

(1) Epist. No. 898, (13—23 Jan. 1638.) Uitg. van Blaeu.

(Bl. 26. »Mr. Cornelis Haga.") Verg. Scheltema's levensberigt van dien Staatsman in het *Staatkundig Nederland*, en mijne aanteekening in het *Jaarboekje van de Regterlijke Magt voor* 1839, bl. 32; *voor* 1840, bl. 19, 20. Scheltema wil, dat Haga, in 1638 (1) naar het Vaderland teruggekeerd, zich op nieuw tot de beoefening der Regtsgeleerdheid begeven, en daarin zoo veel roem verworven hebbe, dat hij in den jare 1645 tot Voorzitter van den Hoogen Raad benoemd werd. Naar de meening van de Groot, had men te lang gedraald, Haga in een werkkring, aan zijne groote verdiensten geëvenredigd, te plaatsen. Immers, den 20—30 Maart 1641 gaf de onsterfelijke Hugo aan den geleerden Zweedschen Gezant Camerarius te kennen: (2) »D. Hagae non haberi *quae deberet* rationem doleo, nec tam ipsius quam reipublicae causâ. Sed cogitandum: Scipio Africanus Linterni. Vitia sunt magnis parvisque civitatibus communia ignorantia recti et invidia." Waarlijk, de ondankbaarheid moet wel ergerlijk geweest zijn, als men zich geregtigd acht, aan den overwinnaar van Karthago te herinneren. Maar het leedwezen van de Groot strekke te gelijk tot maatstaf van Haga's talenten. Toen eenige jaren vroeger, het valsch gerucht van den dood van dien Ambassadeur liep, schreef de Groot aan dienzelfden Camerarius: »In Hagae Oratoris morte si accidit, ob eximiam quam longa tractatione erat consecutus rerum peritiam, damnum fecit ingens Batava Respublica" (3). Aitzema teekent aan, dat in de maand Maart 1640 den gewesen Orateur Haga van wegen desen Staet versocht wierdt, om bij geschrift te stellen ende vervatten de nobelste en remarcabelste saecken van Regeeringhe, soo Politycke als Militaire, met de

(1) Volgens Aitzema, *Saeken van Staet en Oorlogh*, XIX. B. fol. 622, zal het jaartal 1639 moeten zijn.

(2) Epist. No. 1484.

(3) Epist. No. 906, (13 Febr. 1638.) Wijders, Epist. No. 920.

veranderinghe, Historien en Geschiedenissen in 't Ottomannische Ryck en ghebiedt hem voorghevallen, geduyrende het verblijf ende residentie van den Orateur voorz. tot *Constantinopolen:* gelyck dan hij dickwils had gheseyt veel notable saecken te hebben geobserveert: ende by geschrifte geconcipieert. *Maer daer is noyt yet op gevolght.*" (1) Bleef de vervulling van dien taak, hetgeen te bejammeren is, achter, wie weet, welken invloed op dien arbeid eene natuurlijke lusteloosheid had, ontstaan uit verdriet en wrevel over miskenning?

Bladz. 28, 29. "*Doctor* Jacob van Dyck, — *zijne herhaalde Gezantschappen naar Holland;* — Janus Rutgersius.") Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh*, I. B. fol. 49 (A. 1621) zegt, dat van Dyck te *Haarlem* geboren was, en merkt IV. B. fol. 351 (A. 1624) aan: "De Koningh Gustavus van *Sweden* latende hem seer ghelegen zijn aen de goede correspondentie ende vrientschap met desen Staet, hadde by denselven als Ambassadeur seer eerlyck ende splendide veel jaren onderhouden de Heer Jacob van Dyck, gheboren van *Haerlem.* Doch deselve, hoewel andersints aen syn habiliteyt ende trouwe niet ghebrack, sich meer *delicieucelyck* als neerstich, bysonder in syn correspondentie, dragende, soo had de Koningh hem voor eenigen tydt gherevoceert, ende ghesonden den Heer Janum Rutgersium syn Raedt, gheboortigh van *Dordrecht*, ende in Hollandt wel bemaeghschapt, met Brieven van credentie ghedateert den sevenden Augusti 1623 om als ordinaris *Resident* bij hare Ho. Mo. te zijn," enz. (2) De geleerde Johan Rutgers, Latijnsch Dichter en Schrijver der *Variae* en *Venusinae Lectiones*, had van die eervolle betrekking een kortstondig genot. Hij stierf in den bloei zijner jaren, in het laatst van October 1625. De

(1) XX B. fol. 667.

(2) Zie verder over van Dyck het belangrijk geschrift: Lodewijk de Geer. ('s Gravenh. en Amsterd. 1834), bl. 29 volg., 129.

Fransche Ambassadeur d'Espesses, van Zweden sprekende, gaf aan den Staats-Secretaris d'Ocquerre te Parijs in dezer voege kennis van dit overlijden: »Son Resident Rutkersius, homme docte, est mort icy depuis trois jours." Geleerd mogt hij inderdaad wel heeten, in zijne jongelingschap de broederlijke vriend van Hugo de Groot en wien een Man, als Scaliger bij zijn' uitersten wil een aandenken had besproken. De vriendschap met de Groot bekoelde, nadat Daniel Heinsius de zuster van Rutgers had gehuwd. Maar, hartelijk werd Rutgers door zijn' uitstekenden Leermeester Ger. Jo. Vossius en door Meursius betreurd. Heinsius, steeds op aanzien en waardigheden vlammende, wel eens ten koste van anderen, voedde eene wijl de hoop, van de plaats zijns schoonbroeders te bekleeden. Doch, hier miste de sluwe Vlaming (»Menapiscus,") (2) zijn doel. Een

---

(1) Brief van 30 October 1625 in de *Depêches d'Hollande faites par* M. d'Espesses, *Ambassadeur pour le Roy* Louis XIII *vers Mess. les Etats Generaux des Pays-Bas, commençant en l'année* 1624. De *Depêches* beslaan 2 deelen in folio, en eindigen 1 September 1626, 847 bladzijden (1694 kolommen) beslaande. (H. S. der Koninklijke Bibliotheek, mij met vergunning van den Heer Luitenant-Generaal de Kock, door den Heer Holtrop ten gebruike verstrekt).

(2) Vossius gewaagt van dit plan, als beraamd, toen Rutgers nog leefde, in een brief aan Meursius, Kal. October 1625. »Sin, quod Deus avertat, naturae concesserit, sedulo apud Serenissimum Regem opera dabitur, ut in locum ejus Heinsius possit succedere. Et multi fore arbitrantur, ut compos ejus voti fiat. — Vides, mi amice, hominum certamina." *Epist.* Vossii No. 83. De hatelijke aanduiding Menapiscus vindt men in brieven van Vossius en Meursius. (In de verzameling *Epist.* No. 303 en 313.)

levensschets en het afbeeldsel van Johan Rutgers, treft men aan bij Balen, *Beschrijv. der Stad Dordrecht*, bl. 210–212, (uitg. van 1677).

(Bladz. 36, 37. »*Echtverbindtenis van Prinses* Katharina *met Hertog* Hendrik van Rohan.") In een brief van Buzanval, gedagteekend 1 Mei 1599, (*Propositions*, T. I. 418 suiv.) komt ook dat huwelijk ter sprake. »Le sieur de la Fromentiere, zegt hij, que vous connoissez, sera porteur de cette lettre: il vous dira des nouvelles de Suede, et même de l'affaire particuliere qu'il a en charge pour une alliance de la fille du Duc Charles avec Monsieur de Rohan, de laquelle j'espere *peu*, veu l'eloignement des parties, qui se rendra encore plus grand, si *sa Majesté* n'y entrevient pour les joindre. Car c'est à quoy il me semble que ledit Duc vise principalement. Touttes fois, Monsieur, s'il vous plaist, vous lairrez parler ledit Fromentiere sur ce sujet, sans faire semblant que je vous aye donné avis. Il semble que ledit Duc veuille prendre quelqu' intelligence particuliere avec cet Etat. (Nederland.) Ses Ambassadeurs, comme je vous ay deja donné avis, ont esté icy, et ont passé en Angleterre pour y confirmer l'alliance du Royaume de Suede. A leur retour on parlera à eux. Le dit Fourmentiere (1) a assez bien remarqué toutes choses audit Royaume, et meme les humeurs de ce Prince, l'état de sa Maison, les conditions de tous ces peuples Septentrionaux, — lesquels je lairray-là pour venir aux notres."

(Bladz. 39. »*In de smederijen en gieterijen*, Karel's *werkdadigen ijver*.") Hoe Karel zich beijverde, het vertier der voortbrengselen van zijn Rijk te vermeerderen, blijkt onder andere, uit een brief van Buzanval van

---

(1) Geijer, II. 320 noemt hem Andreas de la Fromentie.

18 Mei 1600 (1). »Monsieur, J'envoye à M. de Rosny un party que le Duc Charles de Suede veut faire à S. M. pour fournir ses Magazins de *rozette* (koperrood,) qui est une des richesses et meilleures minières du Royaume de Suede: je croy que l'on en pourroit tirer de la commodité si on vouloit menager l'affaire. Il avoit il y a quinze jours en ce lieu un agent françois, duquel je vous envoye la lettre qu'il m'écrit, par la quelle vous pourrez reconnoitre en quel état sont les affaires dudit Duc. Ledit François est jeune homme d'entendement et de courage: il a deja commandement sur deux navires de guerre dudit Duc. Je luy ai conseillé d'y pousser sa fortune attendant les occasions qui se pourront un jour presenter d'y faire service à sa Majesté: il m'a promis de le faire et de m'escrire selon les occurrences de toutes choses."

(T. a. p. »Karel — *Dichter*.") Verg. Geijer, *Gesch. Schwedens* II. s. 323. Marmier (*Revue de Paris*, Janvier 1839, T. I. p. 197) in het opstel: *Poètes Suédois des XVI et XVII Siècles*, noemt de gedichten van Karel IX »remarquables par leur énergie."

(Bladz. 48. »*Willekeurige verhooging der tollen in de Sond*.") De onzekere, veranderlijke gezindheid van den Deenschen Koning was oorzaak, dat Buzanval in 1599 schreef: (T. I. p. 418, 419.") »Je ne voy pas grande utilité pour ce pays en se liant avec ledit Duc (Karel,) *si ce n'est pour tenir en bride le Roy de Dannemark*, cas avenant, qu'il voulust gourmander la navigation de ces Provinces par le moyen de son *Zund*. Car la Suede, avec les forces maritimes de ces Messieurs, y pourroit bien donner bon ordre."

(Bladz. 51. »*De brave*, *eenvoudige* Hogerbeets.")

---

(1) T. I. p. 692 suiv. Verg. hiermede Geijer, II. 320, 346.

In de hitte der Staats- en Kerkgeschillen oordeelde een ambtgenoot van Hogerbeets, de Zeeuwsche Raadsheer Apollonius Scotte, zóó bitter over diens karakter en inzigten, dat hij aan Petrus Cunaeus schreef (1). „Cave autem vel Hogerbetio, homini *vanissimo*, vel cuiquam istorum me compares: qui *avaritiâ* et *ambitione* ita transversi aguntur, ut non solum amicorum, sed sui ipsorum obliti, quidvis malint, quam quales antea videbantur, bonorum virorum et Patriae amantium civium officium praestare. — Hogerbetio autem nihil me amplius debere existimo, postquam is ultra aras amicum me sibi postulare coepit: scis, opinor, quid velim: nempe in religione et republ. pervertenda adjutorem: illius autem amicitia tam aequo animo careo, quam aegre fero me semel elegisse tam male.'' (2) Maar, Scotte's broeder, Jacob, was een der XXIV Regters en een der zes leden van de Staten-Generaal, welke Oldenbarneveld, Hogerbeets en de Groot hadden doen vatten. Scheltema, *Staatk. Nederl.* in v. Jacob Scotte.

(Bladz. 54. „*In October kwamen zij — in het Vaderland terug.*'') De Heer Commies-Chartermeester de Zwaan meldt mij, dat een afschrift van het verslag der zending van onze Ambassadeurs in 's Rijks Archief voorhanden is. Het oorspronkelijk wordt niet gevonden. Het verslag loopt van 6 Julij tot 14 October 1611, en bevat niet veel meer dan van Meteren mededeelt. Christiaan IV moet

(1) Het schijnt evenwel, dat Cunaeus nog lang daarna erkentelijk herdacht, welke verpligtingen hij aan Hogerbeets had. Brief van J. van Foreest aan Cunaeus, 3 Kal. Maji 1626. (Cunaei *Epist.* No. 74. Verg. ook *Epist.* No. 4, 5, 6, 47, 48).

(2) Brief van 28 April 1618 in de *Petri Cunaei et Doctorum Virorum ad eumdem Epistolae.* (uitg. van Burman) Lugd. Bat. 1738, *Epist.* XX.

onzen Gezanten toegevoegd hebben: »dat hij Koning Karel's Land hebben zoude, of Koning Karel het zijne.'' De afgevaardigden leverden den 19 October hun schriftelijk berigt ter vergadering der Staten-Generaal over.

Vóór het verslag der Gezanten is, als naar gewoonte, hun berigtschrift geplaatst. Het voert ten titel: *Instructie van de Hooge ende Mogende Heeren die Staten Generael der Vereenichde Nederlanden voor Joncheer* Jacop van Duvenvoorde, *Heer van Opdam, ende Heynsbroeck, Admirael van Hollandt ende Westfrieslandt, Doctoren* Rombout Hoogerbeets, *Raet in den Hoogen Rade der voorsz. Landen ende van Zeelandt, ende* Dirck Bas, *Raedt ende gewesene Borgermeester der Stadt van Amstelredam, van 't gene d'selve te samen ofte by indispositie ofte ander empeschement, het meerendeel van hen luyden als Gesanten van hare Hooch Mogende by de Coningen van Denemarken ende Sweeden respectivelyck sullen doen vorderen ende besoigneren.* (Vastgesteld ter vergadering der Staten-Generaal den 21 Junij 1611.) Het stuk behelst vier-en-twintig artikelen. De eerste, meest betuigingen van vriendschap en de redenen bevattende, welke tot de Ambassade hadden aanleiding gegeven, ga ik met stilzwijgen voorbij. Van meer belang zijn de volgende. Naar luid van Art. VI moesten de Gezanten »excuseren met eenen by den Coninck van Sweeden, dat d'advisen ende geruchten van de apparente oorloge tusschen hare Maten (van Zweden en Denemarken) tot hare Ho. Mog. groot leetwesen verhindert hebben, dat op te Ambassade van zyne Maj. aen hare Ho. Mo. nyet verder en is connen gebesoingneert ende genegocieert werden *opte beraempde ende voorgeslagene Unie te maecken tusschen de Croonen van Sweeden, Groot-Britannien, Denemarcken ende de Vereenichde Provincien.*'' (1) Volgens Art. VII hadden zij aan beide Vorsten voor te houden »de swaricheden, bloetvergieten, miserien, elen-

(1) Zie hiervoren bladz. 45—47.

den ende inconvenienten vuyten oorloge resulterende, ende sunderlinge die vuyt de ontstane oorloge *door toedoen ende aenporringe van den Roomschen Paus, de Jesuyten ende hare adherenten* tot nadeel van alle Evangelische Coningen, Rycken ende Landen, ende vooreerst van hare Conincklycke Mat. zouden ontstaen." Eerst moesten zij aan Christiaan IV hunnen last tot bemiddeling openen, »ende daerop syne Mats. antwoordt ende eyntelycke meeninge verstaen;" vervolgens » gelycke openinge doen aen de Coninklycke Mat. van Sweden, ende insgelyckx antwoordt ende eyntelicke meeninge van zyne Mat. voorderen." (1) Naïf was het voorschrift van Art. XI. » Ende des noot zynde, ende by henluyden geraden bevonden synde, sullen tot voorderinge van hare Ho. Mo. goede meeninge daertoe oock *mogen* arbeyden by de Coninginnen, den Princen ende Rycxraden, ende anderen, credit by hare Mat. hebbende. » Dien ten gevolge ontvingen de Gezanten ook geloofsbrieven aan de Koninginnen van Denemarken en Zweden; verder aan » Hertoch Gustavus (Gustaaf Adolf) ende van gelycken inhouden aen Hartoch Johan;" zoo mede aan de Deensche en Zweedsche Rijksraden. Art. XII draagt de blijken, dat het kort na de sluiting van het twaalfjarig Bestand werd ontworpen. Men herkent den voet van onderhandeling, ten aanzien van Spanje in acht genomen. » Indien," dus luidt het, » tot vriendelycke onderhandelinge ende vergaderinge die saecken gebracht connen werden, sullen bij de Commissarissen totte selve handelinge te deputeren, alle moegelycke officien, soo int publicq als int particulier doen, omme eerst *stillestandt van acten van hostiliteyt* te vorderen; voorts arbeyden, om de saken ten principalen by eene goede vrede ofte *een lang Bestandt*, ofte vuyterlyck tot submissie te brengen." Ter bevordering van het oogmerk hunner zending, moesten zij » goede correspondentie houden met de Gesanten van den Coninck van Groot-Britannien ofte andere Coningen, Cheurende Fursten, Re-

(1) Art. X.

publicquen ofte Stenden tot gelycken eynde'' aldaar aanwezig. (1) Als vermoedden H. Hoog Mogenden, hoe weinig de bemiddeling der afgevaardigden zoude uitwerken, wijden zij eene bijzondere zorg aan de omschrijving van hetgeen den Gezanten ten voordeele van Nederlandschen handel en scheepvaart ten pligt werd gesteld. Leidden »de gedaene debvoiren'' tot geene bevrediging der verbitterde Koningen, Art. XVI bepaalde: »Sullen daernae by alle bequame gelegendtheyt hare Conincklycke Maten verthoonen, hoe grootelyckx haren dienst, het welvaren van hare Rycken ende ondersaten daeraen is gelegen, dat de navigatie, handelinge ende trafficque mogen blyven onbeleth ende onbehindert.'' Art. XVII. »Dat t'selve nyet geschieden en can, als de schepen in hare reyse verhindert ofte met extraordinaris lasten beswaert worden.'' Art. XVIII. »Aengesien t'selve lichtelyck soude veroorsaecken, dat de schepen thuys gehouden ende de geheele navigatie ende alle commercien in stillestandt gebracht souden worden.'' Art. XIX. »Dat t'selve voor den Staet van de Vereenichde Nederlanden (die meestal op te navigatie, handelinge ende trafficque rust,) nyet draechlyck en soude wesen.'' Art. XX. »Ende dat sulcke verhinderinge ofte impositie van lasten te min jegens den ingesetenen van de Vereenichde Nederlanden behoort gebruyckt te worden, ten aensien hare Ho. Mogende in haren lanckdurigen beswaren ende geheel nootelyck oorlogh, nyet alleen voor hen selven maer genoech voor de geheele Christenheyt, immers voor alle Evangelische Rycken ende Landen tegens het Roomsche ende Jesuyts voornemen, tot eene generale heerschinge soo over de conscientien ende anderssints streckende, alle discretie ende civiliteyt hebben gebruyckt, latende de passage vry ende van tgeene in den Lande gecommen is, den ondersaten van hare Maten in alle redelickheyt tracterende.'' Art. XXI. »Daeromme de Gesanten

(1) Art. XIII.

seer ernstelycke Instantie sullen doen, ende met alle middelen aenhouden by beyde hare Maten, dat de passerende persoonen, schepen ende goederen nae andere *neutrale* Landen gaende off vuyt andere *neutrale* Landen naer dese Landen commende sonder belet, empeschement, nyeuwe beswaernisse ofte lasten mogen passeren, ende nyet anders als volgens de laeste accorden ende verdragen en werden beswaert, ende dat de ghene, die in de Rycken ofte Landen van hare Maten sullen vrywillich lossen ofte laden, in alle discretie ende civiliteyt mogen worden getracteert, opdat de navigatie en de Trafficque mach werden geconserveert; daerop de Gesanten oock antwoordt ende goede resolutie sullen vorderen." (1) Art. XXIII. » Ende alsoo hare Ho. Mo. verscheyden clachten voorgecommen zyn van de schaden, die den coopluyden van dese Landen in zee aengedaen syn by de scheepen van oorloge van de hoochstgemelte Coningen van Sweeden ende Denemarcken, door het nemen van hare schepen, berooven van hare goederen ende coopmanschappen, — mitsgaders het aenhouden ende apprehenderen van de schipperen ende schipsvolck, daerover hare Hooch Mogende voor sulcke beschadichde tot verscheyden reysen aen hare Mat. respective geschreven ende geintercedeert hebben, ten eynde deselve van hare schaden vergoet, schepen ende goederen gerestitueert, ende die gevangens costeloos ende schadeloos ontslagen souden worden, sullen die Heeren Gesanten, by sooverre als eenige geinteresseerde haer aen hun addresseren om geassisteert te worden, alle mogelycke debvoiren doen, om sulcke vergoedinge, restitutie ende ontslaginge van hare Mat. respective te vercrygen."

Het valt in het oog, hoe de, wel eens overdreven klagten der kooplieden, en de zucht tot verwerving van voorregten voor den Nederlandschen handel het werk der verzoening moesten belemmeren. Naauwelijks te *Harlingen* gekomen, alwaar zij zich, uithoofde van tegenwind, op

---

(1) Art. XXII is onbelangrijk.

hunnen togt naar het Noorden gedwongen zagen te vertoeven, werden den Gezanten »terstont verscheyden clachten" gedaan »over de quade tractementen, concussien ende exactien, die diversche schipperen van dese Landen by de Deensche Capiteynen in zee waren aengedaen, met begeerte dat wy daerinne souden willen doen versien." (1) Reeds uit *Elseneur* schreven onze afgevaardigden aan de Staten-Generaal den 18 Julij 1611. »Wy hooren dat men alhier seer groote swaricheden maecken sal op de impositien ende thollen van de *Sonde.*" Ook dáár werden zij bestormd met klagten »van verscheyden schippers over de quade ende *barbarische* proceduren ende extorsien van eenige Deensche Capiteynen." Een groote steen des aanstoots bij de onderhandelingen met Denemarken was het nadeel, hetwelk de Tol in de *Sond* leed door het onlangs gebouwd *Gothenburg*, die Hollandsche stichting. Dáár toch voeren vele schippers aan, gelijk wij hiervoren zagen, om de *Sond* te mijden. (2) »Wy hebben mede geintercedeert," dus schrijven de Gezanten, »voor eenige gevangen persoonen, als den Ingenieur Remp ende Lambrecht van Someren, die in den aanvanck des oorlochs vuyt *Gottenburch* nae Hollandt haer reyse aengestelt hadden, by de Deensche oorlochschepen genomen, tot *Coppenhagen* gebracht, ende by sententie op seecker plaetse geconfineert waren, versouckende dat deselven gegundt soude werden, hare voorgenomen reyse te mogen volbrengen." Maar, de Deensche Kanselier, de Rijksraad Brahe en Doctor Carisius gaven ten antwoord: »dat de Gottenburchsche

---

(1) Afschrift van het *Rapport van de Heeren Admirael* Opdam, *Raetsheer* Hoogerbeets *ende Burgemeester* Dirck Bas, *van haer Ed. Legatie in Sweden ende Denemarcken*, *anno* 1611. (Rijks Archief, aldaar door mij geraadpleegd, na verleende inzage door den Heer Chartermeester de Zwaan).

(2) Bladz. 35, 36. Verg. hierbij Lodewijk de Geer, bladz. 23, 24, 129, 134, 173.

gevangen persoonen tot nadeel van den Coninckrycke Denemarcken, soo in Hollandt noch wesende, als daerna in Sweden, hadden gepraetiseert." Die onaangename woordenwisselingen hadden plaats nog vóór de ontmoeting met Christiaan IV.

Van Meteren meldt, — wij merkten dit vroeger op, (1) dat onze Gezanten met moeite het verlof verkregen, naar *Cálmar* tot dien Koning over te steken. Zij „dronghen seer aen by de Deensche Rycxraden, zegt van Meteren, om voorts te moghen gaen na den Coningh, 't welck de Raden weygerden, begeerende te sien hare Brieven, en den Koningh daervan eerst te verwittigen: Eyndelyck na vele contestatien leverden sy over hare Credentie, en openden haren last, bestaende om te accommoderen de differenten tusschen Denemercken en Sweden, ende aen te houden tot afschaffinge van de verhooginge der Tollen, ende reparatie der aenghedane schade." Toen zij derhalve tot den Koning zelven werden toegelaten, was men van de Deensche zijde op het antwoord voorbereid. Het vertoog der Gezanten had alle kracht verloren. De Staten-Generaal nogtans, die hinderpalen voorziende, hadden bij eene afzonderlijke Resolutie, welke onmiddellijk achter de Instructie is geplaatst, uitdrukkelijk „*verstaen*, off het geviel, dat die Heeren hare Hooch Mogende Gesanten aen de Coningen van Sweeden ende Denemarcken (versoeckende haer audientie) omme eenige empeschementen, absentie ofte andere pretexten, ofte consideratien *gerenvoyeert* souden worden (gelyck dat by wylen geschiet,) aen de Ryckx-Canceliers ofte Raden, omme voor deselve hare propositie te doen, ende haren last te openen, — dat sy dat *nyet* sullen aennemen, maer *excuseren*, verclarende dat sy gelast syn audientie te versoecken ende propositie te doen *aen den Coninck selffs*, ende ten selven eynde instantie doen; Item, dat zy van gelycken hen sullen excuseren, off het gebeurde,

(1) Bladz. 52.

commende op de grensen van de Rycken van Dennemarcken ofte Sweeden, dat men hen voor haer intrecken affvorderden hare Commissie ende brieven, verelarende dat sy gelast zyn, *die selffs aen den Coninck te behandigen.*"

Wat aangaat de norsche bejegening van het Gezantschap, en de verachtelijke wijze, waarop Christiaan van de Staten-Generaal moet hebben gesproken, men schijnt daarvan veilig iets te kunnen afdingen. Ten minste treft men onder de *Antwoorden by de Gesanten van hare Ho. Mo. in Sweeden ende Denemarcken overgebracht Anno* 1611, de oorspronkelijke brieven en verklaringen van den Koning aan, in Duitsche taal vervat, bij welke de diplomatisch-hoffelijke toon geenszins is veronachtzaamd. In het schrijven van 15 Augustus en 8 September 1611, (» Datum im unserem veste Calmar, Christian.") bedankt de Deen » mit freuntlichem undt güdigstem fleiss die Herren General Staten" voor hunne » ganz getreue, aufrichtige-sorgfältigkeyt," en wederlegt in 't breede, wat de Gezanten tegen de verhooging der tollen en andere regten hadden aangevoerd. Stond het den Staten-Generaal vrij, in tijden van oorlog of nood, hoogere tollen, » licenten und accisen" te heffen, Christiaan meende, dat hem zulks evenzeer » tempore belli" en in den » praesens rerum status" geoorloofd was. In vredestijd, niettemin, zoowel als » zur zeit des unfriedens," zoude hij de verzoeken der Gezanten » in schuldige *recommendation* und acht haben." De, insgelijks eigenhandig onderteekende brieven van Karel IX en Gustaaf Adolf, van 28 en 29 Augustus, alsmede van 24 September 1611, (1) ten opschrift hebbende: » *Erclärung und Resolution — auff die puncta und werbungen, welche von den — Gesanten gegeben worden,*" zijn uit het leger bij *Rysby*, (» Datum im veltlager *Rysbei.* — Carolus. — Gustavus Adolphus.") aan de Staten gerigt.

---

(1) Dit laatste stuk heet: » *Neben Erclärungen.*"

Overigens is het mij, bij onderzoek in 's Rijks Archief, gebleken, en, tot mijn leedwezen, heeft dit slechts vlugtig mogen zijn, hoe veel die onschatbare verzameling nog bevat, wat door onze Geschiedschrijvers niet is geboekt, en aan mijne beschouwing der staatkundige betrekkingen tusschen Nederland en Zweden onder de regering van Karel IX ontbreekt. Van den onafgebroken toegang tot die bron verwijderd, vergenoeg ik mij kortelijk aan te wijzen, wat, naar luid van den *Generalen Index op de* (publieke) *Resolutien der Staten-Generaal*, in de XVIIde Eeuw door den kundigen Agent Mr. Cornelis de Heyde vervaardigd, (Rubriek: *Sweden*) op verschillende aanvragen, vertoogen en waarschuwingen van Karel IX door de Staten werd besloten. — Een gedeelte dier handelingen is hiervoren door de *Propositions* van den Ambassadeur de Buzanval, door Bor en van Meteren toegelicht.

» Afgezant van den Erf-Furst. Credentiaal den 6 April 1592. (1) 1 April 1600.

Wervinge toegestaan den 7 April 1592.

Den Hertog versoekt Alliantie. 26 April 1599. (2) (Propositie den 1 April 1600.) Negotiatie en commercie, en antwoord daarop 14 Junij 1599. Vereeringe 14 Junij 1599.

Wervinge van twee honderd mannen hier te doen, aan den Hertog toegestaan. Den 10 October 1600. Wapenen tot dezelve, 9 Dec. 1601.

Haar Ho. Mo. versogt te staan over den doop van den Hertog, (vermoedelijk Karel Philips, geboren 23 April 1601, (3) *en 'tselve geaccepteert.* Den 26 September en 10 October 1601. (Verg. hierbij bl. 70 Buzanval's brief van 14 October 1601.)

Op instantien van Ambassadeurs, amenden aan personen van hare Natie geremitteert. 6 Julij 1602.

Propositien den 27 May 1606. Waarschouwinge tegens

---

(1) Verg. hiervoren, bladz. 12—15.

(2) Zie bl. 21.

(3) Geijer, *Geschichte Schwedens*, III. 4.

de menées van den Paus, (1) en versoek om volk te ligten.

(Iets later in den Index staat: Propositien, waarschouwinge van hoede tegen 't bestant, 17 en 27 May 1606.)

Wervinge van vier honderd soldaten aan Sweden toegestaan, den 31 Mey, 19, 23 en 24 Junij 1606.

Sweden versoekt in het Vredes-Tractaat met Spanje en de Aartshertogen geincludeert te zyn. Den 16 October 1607. (2)

Congratulatie over 't Bestand, subsidie, enz. 30 Junij 1609.

Credentialen van Ambassadeurs den 3 Sept. 1610. De Koning van Polen bij de Staten verklaart vervallen te zyn van het Koningryk Sweden, werd door Ambassadeurs genotificeert, en dat zy tot Koning aangenomen hadden Carel den negenden; vervolgens ook den oorlog tegens Polen aengevaert. Den 3 Sept. 1610. (3)

Defroy aan de Sweedse Ambassadeurs bij den Staat gedaan. 23 Dec. 1610.

Vereeringen aan Ambassadeurs 1000 gulden. Den 16 en 25 Sept. en 30 December 1610. Afscheid van Ambassadeurs 24 Sept. 1610; 13 Januarij 1611.

Instructie voor de Ambassadeurs ofte Afgezanten 22 Junij 1611. *bis.* Rapporten en Verbalen van Ambrs. 14 en 19 October 1611.

Mediatie tusschen Sweden en Denemarken. (Vide *Denemarken*, Litt *D.*)

Dood van den Koning Carel, den 31 Dec. 1611."

De kennis dier nuttige aanwijzing ben ik aan de goed-

---

(1) Verg. hiervoren bl. 23. In de dagteekening van het Berigtschrift der Zweedsche Gezanten („Oerebro 4 Mai 1604") bij Geijer, II. 352, schijnt een misslag geslopen te zijn. In den text wordt de zending in 1608 gesteld.

(2) Zie hiervoren bl. 24, 31.

(3) Hiervoren, bl. 45, 46.

heid van den Heer de Zwaan verpligt. — Ook onder het bewind van Gustaaf Adolf zal zij mij tot leiddraad en opheldering strekken van de menigvuldige handelingen, welke tusschen dien Vorst en de Nederlandsche Republiek hebben plaats gehad.

Vóór wij tot die roemrijke Regering overgaan, zij het vergund, eene niet onbelangrijke bijzonderheid wegens den correspondent van den Heer de Buzanval, de la Blanque, mede te deelen. Die man leefde nog in den jare 1625, en zie hier, wat de Ambassadeur d'Espesses, in een' brief van 17 Februarij 1625 aan den Staats-Secretaris d'Ocquerre nopens hem berigtte: "Il n'est rien survenu icy de nouveau, ce qui me fait avoir recours aux relations des choses esloignées pour vous entretenir, dont vous verrés quelques memoires par celle du Sieur de la Blanque, jointe à la presente; lequel m'ayant ecrit plusieurs fois de *Danzick*, j'ay eu curiosité de sçavoir quel estoit l'homme, et m'a dit qu'il avoit esté en Pologne dès le tems du Roy Henry Troisiesme; qu'il estoit presque *centenaire*, et resident depuis longues années aud: Danzick, dont il avoit eu ordre du tems de Mr. de Villeroy, et depuis d'adresser ses nouvelles à mes predecesseurs en ce lieu, pour estre par leur soin faites sçavoir à la cour. C'est à vous a juger le merite de cette correspondance, et à la regler s'il vous plaist." (1) De Minister schreef den 13 Maart 1625 terug. "Pour le Sieur de la Blanque vous pouvez et devez continuer correspondance, ainsy que vos predecesseurs: il a toujours bien servy le Roy, et donné des bons avis: il faut l'entretenir. Vous luy pouvez ecrire l'estime que je fais de sa personne, et que je luy ay ecrit depuis quelques jours." (2) D'Espesses beloofde, dien last te zullen opvolgen, en

(1) *Depêches d'Hollande*, T. I. p. 193, 194. (H. S. der Koninklijke boekerij te 's Hage.)

(2) *Depêches d'Hollande*, I. p. 219.

meldde nader: „Je ne manqueray a mander ce que vous m'ordonnez au Sieur de la Blanque: cet honneur le fera encore vivre quelques années: l'on dit que c'est un brave vieillard qui ecrit encore de bon sens: je tiendray cette correspondance, et par son moyen vous envoyeray un recueil des nouvelles des pays du Nord.'' (1) De la Blanque, hoe hoog bejaard, bleef niet onledig. — Men zie de *Depêches d'Hollande*, T. I. p. 287, 408. Verder T. II. p. 1, 8, 75, 171, 188, 199, 228. Dood van la Blanque. (Brief van d'Espesses, 13 April 1626.)

---

(1) *Depêches*, I. 232. (Brief van 27 Maart 1625.)

TWEEDE BOEK.

EERSTE HOOFDSTUK.

VAN DE AANVAARDING DER REGERING DOOR *GUSTAAF ADOLF*, TOT DEN VAL VAN *OLDENBARNEVELD*.
(1611-1618.)

»Een oudt seggen van den Heer van Oldenbarnevelt, van dat onsen Staet in de correspondentie met Vranckryck ende *Sweden* haer meeste seekerheyt hadde te soecken." Brief van van Beuningen uit Stockholm aan J. de Witt, 23 November 1652.

De Witt, *Brieven* V. Deel, bl. 54.

Het tijdvak vangt aan, waarin het reeds bloeijend Nederland aan het arm, maar krachtvol Zweden broederlijk de hand reikte, en, door eene even heldere als edelmoedige staatkunde bestierd, de nog verborgen magt van dat Rijk door onderstand van geld, schepen en man-

schap, vooral door eigen voorbeeld en de onbekrompen mededeeling van kunstvlijt, beleid van handelzaken en letterkundige beschaving aanmerkelijk bevorderde. Dat Lodewijk de Geer, door de volvoering zijner grootsche ontwerpen, aan de Zweedsche gewesten een nieuw uitzien gaf; (1) dat hij hun leerde, die onschatbare delfstoffen, het ijzer, koper en andere voortbrengselen met het meeste voordeel te bewerken; dat hij de weldoener der Zweedsche Vorsten werd, en in het nieuwe Vaderland door eene erkentelijke nakomelingschap nog met liefde en eerbied wordt genoemd; dat de geleerde Vossius het geslacht der Skytte's (2) ten opvoeder, het schoolwezen in Zweden tot gids en vraagbaak verstrekte; dat Janus Rutgersius, Daniel en Nicolaas Heinsius hunnen roem, als bij erfopvolging, aan den lof en dienst van Gustaaf Adolf en Christina met geestdrift wijdden; dat eindelijk de edelste van Holland's zonen, de diep beleedigde, hooghartige Hugo de Groot, na dertien jaren lang zijne hoop op het berouw zijner medeburgers gevestigd te hebben, er ten laatste toe besloot, als Zweedsch Gezant naar Parijs te gaan, — dit alles was, zonder overdrijving, het meer of min-

(1) Getuigenis van den Zweedschen Geschiedschrijver Lundblad, aangehaald in het uitstekend werk: Lodewijk de Geer, bladz. 48.

(2) Vossii *Epistolae*, No. 181, 236, 252, 265, 297, 315, 333, 348, 407.

der verwijderd gevolg dier verlichte, verreziende staatkunde.

Met ontroering schrijf ik het: het was Hollands ongelukkige Staatsman, Johan van Oldenbarneveld, wiens raad en bedrijf, ook in dit opzigt miskend, Nederland en Zweden zóó innig vereenigden. Het was zijn wil, die Gustaaf herhaaldelijk de gevraagde ondersteuning schonk: hij was het, de wakkere Grijsaard, die, met scherpen blik de ziel van Zweden's grooten Koning doorgrondende, een niet duister voorgevoel had, dat de jeugdige Held der algemeene zaak van het Protestantismus en Europa's vrijheid ten schild zoude zijn.

Het twaalfjarig bestand waarborgde aan de Republiek eene weldadige verademing, maar deed 's Lands Advocaat niet insluimeren. De Kleefsche en Guliksche geschillen, de dood van Hendrik IV, het Spaanschgezind Regentschap van Maria de Medici, de weifelende houding van Jakob I in Engeland, van Christiaan IV in Denemarken, de kuiperijen van den Aartshertog Albert en Spanje in Duitschland om het toekomstig bezit der Keizerkroon (1), hiel-

(1) Brief van F. van Aerssen aan Duplessis-Mornay, 3 Maart 1612. (*Mém. et Corresp.* T. XI. p. 408.) »En Allemaigne nous voyons tout preparé pour Matthias. Albert brigue pour lui estre substitué. Duplessis aan Asselineau te Venetië: (T. a. p. p. 413, 26 Maart 1612.) »Nous attendons quel empereur l'Allemaigne nous donnera. La grande voix va au roy Matthias;

den, nevens het binnenlandsch bestuur en de kerkelijke twisten, zijne gedachten onledig. Zonder genoegzaam vertrouwen op de medewerking van Frankrijk of Engeland, wanneer het vuur van den Godsdiensthaat, door Katholijke Ligue's en Evangelische Unien aangekweekt, in helle vlam mogt uitbarsten, zocht hij den Nederlandschen Staat door gemeenschap van belangen en geloof meer en meer aan de verschillende Duitsche steden en vrijsteden der Hanze, en aan de Noordsche Mogendheden te hechten. Deze laatste lieten weinig keus; want, al ware niet Christiaan te weinig afkeerig van Spanje geweest, zouden de voorspoed van den Nederlandschen handel en de dagelijksche klagten over den Sondtol alle vriendschap met Denemarken hebben verhinderd. Vandaar, dat het oog van Oldenbarneveld zich natuurlijk naar Zweden rigtte.

Eene veeljarige briefwisseling, tusschen den voortreffelijken Duplessis-Mornay, en den Ambassadeur der Staten-Generaal in Frankrijk, François van Aerssen, gevoerd, heldert dit staatkundig stelsel nader in zijn' omvang op. Er was eenheid, welberekend verband

---

mais l'Espaignol et le pape briguent à ce que Albert par mesme moyen, soit creé roy des Romains, c'est à dire designé successeur; par où elle perdroit l'occasion de se delivrer de la maison d'Autriche, la promotion de Matthias ne lui servant que de loisir pour prendre ses mesures.'' Brief aan Fra Paolo van dezelfde dagteekening. (T. a. p. p. 414.)

in de strekking van Oldenbarneveld's inzigten. Aan de eene zijde lette hij zorgvuldig op de eischen van handel en scheepvaart, aan de andere op de noodzakelijkheid der tijdige opwerping van eene sterke borstwering tegen Pausgezinde aanslagen. In het eigenbelang der Hanzesteden, even als de Nederlanders, door verhooging van tollen en feitelijkheden in de vaart op de Oostzee bijna gestadig benadeeld, vond hij eene krachtige aansporing tot een Bondgenootschap, hetwelk met vereenigde wapenen en geldmiddelen den vijand zoude bestrijden. Niet gemakkelijk echter viel het, de onderlinge afgunst en kleine misverstanden van de leden der Hanze tot één gemeen doel te doen zamenstemmen. Hooren wij, wat Mornay wegens die onderhandelingen aan een' zijner vrienden te Venetië (1) mededeelde. — »De Nederlandsche Staat, zeide hij, bevestigt zich hoe lang zoo

---

(1) Brief aan Asselineau: (25 Mei 1612.) »Vous sçavés ce que nous avions fondé entre elle (la seigneurie de Venise) et les estats des Pays-Bas; cest estat là se va consolidant de plus en plus; et vous dirai que de present se traicte une ligue entre icelui et les villes anseatiques d'Allemaigne, desquelles vous cognoissés le nombre et la puissance. Par le traicté, la milice desdictes villes doibt estre dressee à la façon desdicts estats, et au besoing commun, conduicte par le prince Maurice. Cela les rendra plus forts de moitié, considerables à tous leurs voisins et formidables à leurs ennemis.'' (*Mém. et Corresp. de* Duplessis-Mornay, T. XI p. 436 suiv.)

meer: in dit oogenblik is er tusschen hem en de Duitsche Hanzesteden, wier getal en vermogen U bekend zijn, een verbond op het tapijt. Men wil de krijgsmagt dier steden op den voet van die der Staten inrigten, en, is het nood, Prins Maurits gezamenlijk tot Veldheer kiezen. Dit zal de sterkte der Staten verdubbelen, hen door al hunne naburen doen ontzien, en voor hunne vijanden geducht maken."

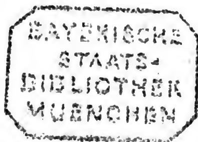
Ruim een half jaar later meldde van Aerssen aan Duplessis: (1) »Wij onderhandelen steeds met de leden der Hanze, en uit vrees voor dit verbond, zoude de Koning van Denemarken ligt tot een ander met Spanje neigen. Reeds zijn de Gezanten van den Aartshertog bij hem."

Ongeveer eene maand daarna, schrijft van Aerssen andermaal: (2) »Nog altijd onderhan-

---

(1) Brief van 19 Januarij 1613. (*Mém. et Corresp.* T. XII. p. 47.) »Nous traictons encores de confederation avec les villes anseatiques, et le roy de Dannemarck, qui en redoubte la suite, se lairoit volontiers emporter à celle d'Espaigne. Les ambassadeurs de l'Archiduc sont pour cest effect avec lui."

(2) Brief van 16 Februarij 1613. (T. XII. p. 84.) »Nous traictons encores avec les villes anseatiques sans rien concleure; car elles ont leurs — jalousies entre elles; neantmoins nous avons declaré estre contens de faire ligue avec celle des villes seule qui vouldra se resouldre, d'autant qu'il nous importe de moderer les impositions du *Sond* (er staat verkeerdelijk gedrukt *fonds*) ou d'affranchir ce passage tout à fait, s'il est necessaire y employer la voye de faict."

delen wij zonder vrucht met de Hanzesteden, die door ijverzucht en nijd verdeeld zijn. Wij hebben daarom verklaard bereid te zijn, zelfs met ééne enkele in 't bijzonder een verdrag te sluiten; want de tollen in de Sond moeten volstrekt worden verminderd, en, zijn wij verpligt, daartoe geweld te bezigen, zoo moeten wij trachten, dien doortogt geheel vrij te maken."

Wederom eene maand later berigt hij het volgende: »De Duitsche Katholijken hebben hunne *Ligue* van Munchen hernieuwd; de Paus, de Keizer, de Koning van Spanje en het gansche huis van Oostenrijk hebben zich daarbij gevoegd, en in 't geheim doen polsen, of zijne Majesteit (Lodewijk XIII) wilde toetreden. Men heeft hun een ontwijkend, noch toestemmend, noch weigerend antwoord gegeven. In onze Republiek heerscht tamelijke vrede (1). Inmiddels regelen wij onze geldelijke aangelegenheden en het geschil met de Provincien over haar aandeel in de lasten. Ook vestigen wij het oog op nieuwe buitenlandsche verbindtenissen, ten einde ons tegen het tijdstip, dat het Bestand vervalt, te versterken. Nog beraadslagen de Hanzesteden

---

(1) Brief van 16 Maart 1613 (T. a. p. p. 122 suiv.) »En nostre republicque, la paix continue assés doulcement; cependant nous reglons nos finances et la dispute de nos provinces pour les contributions; avec cela jettons l'oeil à de nouvelles alliances pour nous fortifier au temps que la trefve expirera. — Nostre intention est de nous attacher à des corps puissans."

wegens een' bond met onzen Staat: enkele Duitsche Vorsten doen eene gelijke gezindheid blijken. Maar, wij hechten ons liever aan magtige ligchamen."

Eindelijk meldt de Ambassadeur den 13 April 1613: »De Groote Heer is naar Konstantinopel in het serail teruggekeerd. Zijne komst alleen had den stand der zaken in Duitschland kunnen veranderen. Nu zal de Keizer met zijne Katholijken nieuwe ontwerpen smeden; de Ligue van Munchen, uit Rome ontsproten, breidt zich weldra door de geheele wereld uit, en Europa ziet zich allengs in een' Godsdienstoorlog gewikkeld. — Onze Republiek heeft met de steden *Lubeck*, *Brunswijk* en *Maagdenburg* een naauw verbond aangegaan. De artikelen worden op schrift gebragt, en de voorwaarden zijn zoozeer in ons voordeel, dat men haast twijfelen zoude, of zij daaraan kunnen voldoen (1). Ons is het opperbeleid der Unie bij uitsluiting opgedragen, en zij zijn gehouden, onze stappen in allen deele te volgen. *Danzig*, *Rostock*, *Hamburg* en andere zullen zich spoedig naar het voorbeeld schik-

(1) T. XII. p. 169. En antwoord van Mornay 26 April 1613 p. 193. »Traictant avec la Hanse en corps, vous n'eussiés *jamais faict* pour la contradiction qui s'y feust trouvee en quelques ungs," enz. Men vindt het verdrag met *Lubeck* (Mei 1613) bij Dumont, *Corps Diplomat.* T. V. P. II. p. 231; Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh*, II. B. fol. 82. Verg. mede Kluit, *Index Chronol.* No. 271, 273. Vooral Baudart, V. B. fol. 31—36.

ken, en vermedoelijk sluit zich de geheele Hanze aan. Zeker, vordert ons belang, afzonderlijke verdragen te treffen, en zal deze onderhandeling de ijverzucht der Vorsten wekken; doch, wij denken aan de toekomst, en wenschen met het Noorden bevriend te zijn, alwaar de Koning van Spanje dien van Denemarken door vleitaal poogt te belezen." (1)

Men wane evenwel niet dat onze Staatslieden de ontvlamming van een' algemeenen krijg begeerden. (2) Zij waren slechts op hunne hoede

(1) »Nous jettons l'oeil sur l'advenir, et desirons conserver le Septentrion, où le roy d'Espaigne faict muguet de celui de Danemarck."

(2) »J'ai peur," dus schrijft van Aerssen aan Duplessis den 31 Mei 1613, (T. XII. p. 245), »que par de petits degrés on nous veuille embarquer en une ligue *de relligion*, laquelle, de quelque part qu'elle vienne, procurera la ruyne de l'Europe; le seul remede contre cest inconvenient seroit si ceste couronne (Frankrijk,) se voulloit joindre à nostre union generale, *laquelle, en la diversité de sa relligion, contiendroit les humeurs et les affaires dans la borne des interests purement d'estat.* »En Mornay is het met van Aerssen eens in een brief van 7 Junij daaraanvolgende (p. 253.) »Vous remarqués prudemment," zegt hij, »qu'il pourra exciter une contreligue qui divisera l'Europe, et la mettra en danger de ruyne. Le remede seroit que nostre estat, *pour le contre poids*, s'attachast à ses anciens alliés, et y portast avec soi la seigneurie de Venise; à quoi pourroit beaucoup aider la continuation des mouvemens du duc de Savoye, s'ils sont fomentés du costé d'Espaigne; parce qu'il ne seroit plus question de demeurer *en neutralité.*" Vergel. nog een opmerkelijk schrijven van van Aerssen van 9 Mei 1613. (*Mém. et Corresp.* T. XII, p. 209).

voor de rustelooze woelingen der Pausgezinden. Zij stelden eene Protestantsche Unie tegen eene Roomsche Ligue; maar, wel verre van zich door de onverdraagzaamheid der geestdrijvers in een' eindeloozen poel van jammeren te laten storten, beproefden zij de werking der Godsdienstige driften te temperen. Daarom wilden zij den Katholijken Lodewijk XIII aan het hoofd der Protestanten plaatsen; dan, de minderjarigheid van dien zwakken Vorst verijdelde een plan, welks wijsheid de tallooze rampen en gruwelen van den dertigjarigen oorlog had kunnen voorkomen. Eene bedriegelijke onzijdigheid, — de rol, waartoe het groote Frankrijk, van haren Hendrik beroofd, zich vernederde, stijfde de ondernemende, doortastende *Ligue*, en verlamde, in gelijke mate, het veelal tweedragtig, wankelend Protestantsch verbond.

Te midden dier gewigtige gebeurtenissen, in het prangend tijdgewricht van den fellen oorlog met Denemarken, terwijl Christiaans wapenen in het hart van het bloedend Zweden dood en verwoesting aanrigtten, en nog met den strijd tegen Rusland en Polen beladen, beklom de zeventienjarige Gustaaf Adolf den troon, niet uit kracht van het erfregt, maar ten gevolge der vrije keuze en opdragt van de Stenden te *Nyköping*. Karel IX, door eene zeldzame naauwgezetheid wederhouden, had niet alleen de aanspraak van Hertog Johan van Oost-Gothland, jongeren broeder van Sigismund, niet ver-

kort, maar dien Prins, als eigen zoon, verpleegd. Doch, de aandrang der schrandere Koningin-weduwe, Christina van Holstein, de bemoeijingen van den Rijksraad Axel Oxenstierna, inzonderheid de vrijwillige afstand van Johan, zijn weerzin tegen een door staatszorgen bekommerd leven, het ontzag voor Karel's nagedachtenis, boven alles de niet te evenaren talenten van den krijgshaftigen Gustaaf, tegen welke het moeijelijk ware, het bezit eener kroon te verdedigen, verhieven den waardigsten der beide Vorsten tot het opperbewind over eene fiere, vrijgevochten Natie.

